

280091

LUCEAFĂRUL

In amintirea

L. Tăslăuanu

Serie nouă

Decembrie 1942

Anul II

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE REDACȚIE:

VICTOR PAPILIAN, D. D. ROȘCA, OLIMPIU BOIȚOȘ, MIHAI BENIUC ȘI GRIGORE POPA

Colaboratorii revistei: Ion Agârbiceanu, Mircea Alexiu, Simion Anderco, Nicolae Balcă, A. P. Bănuț, Zevedei Barbu, V. Beneș, Lucian Blaga, Lucian Bologa, Alex. Ceușianu, Paul Constant, V. Copilu-Cheatră, Dimitrie Danciu, Al. Dima, Petru Drăghici, Ioan Fruma, Virgil Fulicea, Ion Gherghel, Gherghinescu Vania, Vasile Gionea, Victor Iancu, Șt. Manciulea, Grigorie T. Marcu, Aurel Marin, C. Munteanu, Teodor Murășanu, M. Nanu, Ionel Neamtzu, Al. Negură, Vasile Netea, Ionel Olteanu, Petre Pascu, Horia Petra-Petrescu, George A. Petre, Licu Pop, George Popa, Iulian Popa, O. F. Popa, I. Popescu-Sibiu, Marcel Romanescu, M. Samarineanu, Constantin Sassu, I. V. Spiridon, D. Stăniloae, Octav Șuluțiu, Gabriel Țepelea.

Manuscrisele, cărțile și publicațiile periodice de recenzat
se vor trimite pe adresa redacției.

*

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

*

Cine reține un număr din revistă, se consideră abonată și este rugată
să trimită abonamentul prin mandat postal, pe adresa administrației.

*

Redacția și administrația: **Sibiu, Strada Oituz Nr. 4.**
(Ore de birou: zilnic dela 4—6 d. m.)

Abonamente: În țară, pentru particulari, anual Lei 400.—
pentru autorități și instituții „ 1200.—
În străinătate dublu.
Exemplarul Lei 40.—

Inscrisă în registrul de publicații periodice la Tribunalul Sibiu, Secția II-a, Nr. 1469/1941

Tipografia „Dacia Traiană”, S. A., Sibiu. Nr. 1239, Dec. 1942

Secretar de redacție: **Olimpiu Boițoș.**

Inscr. în Reg. Com. Fi 3163/1031



Odă Mănăstirii din Bucium

— Fragment —

de

Marcel Romanescu

Coif de aur, voievod
scăpărând ca 'ntr'un năvod
păstrăvul rotit în vale,
voievod în solzi de zale,
inelat cu solzi de soare,
care intri de-a călare
pe-armăsarul în sfârșeală,
pe sub bolți de reveneală,
unde 'n piatră astrucați
ai culcat părinți și frați,
ca să ai pe lângă tine
faguri albe de albine
și din mierea lor să storci
suflet nou, să nu te 'ntorci!

Vodă, negru ca pământul
care ți-a dospit avântul,
gura-ți, floare de cais,
mi-a grăit azinoapte 'n vis;
din pereți rupând o șipcă,
duhu-ți mi-a vuit pe scripcă
de-ai trezit într'un cobzar
pe străvechiul tău portar,
Văcărescul uriaș
scoborit din Făgăraș,
și lovindu-l blând cu spata
porunciși să fie gata
mănăstirii ce din sbucium
gândul tău zidi la Bucium.

Când sub crivățul hain,
încolțit de lupi străini,
nerăbdând să muști pământul
te-ai suit la munți ca vântul,
strânși în jurul tău, ciorchine,
toate văile vecine
s'au sculat, havuze vii
trâmbuite în stihii,
parcă apele cărunte
se 'ntorceau din nou la munte,
parcă văile creșteau,
șea pe munte că puneau,
codrii oaste se clăteau,
brazii sulițe ciopleau.

De pe culmi când îndărăt
ai privit peste omăt,
voievod ce 'n a ta fire
ascundeai o mânăstire,
— chivot mândru de argint
zăvorit cu mărgărint —
ai simțit cum sub zăpadă
piere curte și livadă,
floarea plaiurilor noastre
sub ninsorile albastre;
doară spinii străluceau
și cu zori se ascuțeau,
mușcător soare cu dinți,
pinten noilor credinți.

Peste cincisute de ani,
după ce răzbiși avan
prin capcane și dușmani,
după ce-ai descălicat
pe la dealul cel bărbat,
pe la muntele săpat,
pe la râpile de Argiș
care din măceși fac margiși,
ogoinde peste Vlăsia
să-ți hotărânicești domnia
cu scipiri de Dunăre,
pe drum fără pulbere,
la Sin Nicoară domnesc,
unde lespezi se topesc
sub călcâie ce rănesc,
limpede te-ai arătat
în chip neasemănat:
cununi de mărgăritare
înfloreau pe fruntea mare,
arabescuri de mărgele
încleștau dorințe grele,
iar paftaua ta de aur
găsită pe-acest coclaur
a muncit părinți ologi
și vestiți arheologi.

De ce, Vodă ca pământul
care ți-a dospit avântul,
n'ai dormit același somn,
n'ai rămas același Domn?
Pentru ce dela o vreme
ciolanele-au prins a geme,
iar duhu-ți mucenicit
ca în frigare sucit
stâlp de fum s'a răsucit,
burând aripi de cenușă
pe la fiecare ușă,
de-ai sculat în cânt o țară,
praf de prisacă sprințară?

Peste munți când au răzbit
cu zâmbet de plug ascuțit
soldați cu chip arămit,
grofii mi s'au speriat,
negustorii i-au periat.
Dară către Făgăraș
cu iscoade la făgaș
a picat răpus din spate
un țaran cu spete late
și l-au dus la mânăstire
cu dangătul cel subțire,
mânăstire ce din sbucium
duhul ne-a clădit la Bucium.

Octavian C. Tăslăuanu și „Luceafărul”

— Câteva precizări —

de

Ion Agârbiceanu

Ultimele rânduri scrise pentru publicitate de *Octavian C. Tăslăuanu* au apărut în numărul *Luceafărului* sibian, în care se comemora apariția revistei înainte cu patruzeci de ani, abia în vara aceasta. Cine s'ar fi gândit ca azi să se scrie aici despre el ca despre unul care nu mai este în rândurile celor vii?... „Așa sunt de departe gândurile mele de gândurile voastre, și sfaturile mele de sfaturile voastre — zice Domnul — ca ceriul de pământ”.

În ultimul lui articol pomenit Oct. C. Tăslăuanu sugera printre rânduri că ar mai avea unele lucruri de spus, pe cari atunci nu le putea spune. Amărăciunea omului crescut și trăit în alte principii de viață, se degaja din ultimele sale rânduri. Și, iată, că ce-i amăra sufletul, nu ne va mai spune niciodată. Poate pentru cei din generația sa nici nu era nevoie, pentru că au încercat și ei aceleași deziluzii, ca niște oameni ce sunt cu toții sub povara vremurilor schimbate. Lui însă n'o să-i mai pese de-acum încolo de ceea ce se va mai întâmpla omenirii. Trăim în lume, suntem ai lumii, și punem în noi și în ea centrul și rațiunea însăși a existenței, — iar după ce închidem ochii, ca și când n'am fi avut nicio legătură cu viața. Așa de străini suntem, în esență, de scurta trecere prin lume.

Lui n'o să-i mai pese de discuțiile în jurul înființării și conducerii „Luceafărului”. De-acum îi repugnă orice polemică, și nu mai vrea să ia cunoștință de ea. Nici de altele, mai substanțiale, cari ne agită pe noi sau lumea. El a trecut în împărăția unde nu mai sunt controverse, pentru că Adevărul strălucește ca un vecinic Soare, și împrăștie toate umbrele, toate îndoelile, care întunecă și ne sbuciumă viața noastră. Din drumul spre Existență, el a trecut înaltul prag în însăși existența ființei spirituale, în vecinicie... „Vedem acum ca prin oglindă, atunci vom vedea față la față”.

S'ar cuveni aici mai mult un gând pios și tăcere, o meditare profundă, decât scormonirea de lucruri cari pe cel plecat nu-l mai interesează.

* * *

Totuși există în viața aceasta mult zbucium care nu este deșert, și murmurul căruia cred că însoțește pe om, ca o melodie abea auzită, și în vecinicie. E zbuciumul pentru valorile spirituale ale omului, pentru ce e bun, drept, frumos, pentru aflarea și creșterea, pentru cultivarea lor. Zbuciumul pentru îmbogățirea și alinarea spiritului nostru.

Și *Octavian C. Tăslăuanu* a fost un slujitor al frumosului artistic, în literatură mai întâi, în toate artele pe urmă. Dacă n'a fost singur un mare talent literar — deși în notele lui de pe front sunt pagini de adevărată literatură — a fost un fin înțelegător al scrisului literar, și un pasionat cetitor de literatură. Unul care voia ca și alții să înțeleagă și să simtă frumuseța scrisului, a creației literare. Inzestrat cu un pronunțat simț estetic, înarmat cu temeinice cunoștințe în materie — la Universitatea din București ascultase și lecții ale lui Titu Maiorescu — cunos-

cător al întregii literaturi române de până la el, tradiționalist și neîmpăcat cu imitațiile curentelor literare din străinătate, Octavian C. Tăslăuanu a fost cea mai serioasă garanție pentru materialul literar ce intra în coloanele „Lucefărului”. Unii au spus că se ocupa cu „bucătăria” revistei. Nu este adevărat. Întreg materialul literar trecea prin mâna lui. Adeseori ștergea, corecta, în manuscrisele începătorilor, arunca la coș sau punea o scurtă apreciere la poșta Redacțiunii, uneori pentru a încuraja, când vedea licărirea talentului, alteori pentru a scăpa definitiv de încercări sterpe. Multe răspunsuri erau mușcătoare, totdeauna însă spirituale. În vr'un sfert de spalt gol, la pagina ultimă, când culegătorul cerea încă material, uneori improviza răspunsuri la manuscrise închipuite, pline de spirit.

Dacă „bucătăria” unei reviste însemnează Cronica culturală, recenziile cărților și a revistelor, apoi da, și paginile acestea de revistă cădeau de cele mai multe ori în sarcina lui. Semnate, nesemnate, o inițială, un pseudonim, — dar *cronica* literară era mereu la curent cu actualitatea literară. Azi e ușor să se facă o cronică bogată într'o revistă: stau la îndemână mulți tineri bine pregătiți, acasă în deosebite specialități, redactorul n'are decât să-i roage să colaboreze. Dar înainte cu patruzeci de ani nu era așa. Era foarte rar studentul universitar sau profesorul tânăr care să se încumete să facă recenzia unei cărți literare, științifice, istorice etc. Tăslăuanu nu avea ajutoare la cronică decât rar de tot și incidental. Le scria pe cele mai multe el și rar rămânea nedumerit neputându-și face o părere hotărâtă. Dacă în cele din urmă două decenii înainte de unire în Transilvania s'a păstrat un gust literar care era în nota tradiției, a literaturii românești din trecut, la cetitori, iar începătorii în scris au urmat același drum, se va datora, în parte cel puțin, și cenzurii literare din cronicile „Lucefărului”, care era necruțătoare cu amoralitatea inovațiilor de imitație.

. . .

Octavian C. Tăslăuanu a purtat grije în măsură așa de mare de *calitatea* literaturii ce publica în revistă, încât, dându-și foarte repede seama că cu două-trei nume din Ardeal nu se poate face o revistă bună, și care să ofere un material variat cetitorilor, a solicitat din bună vreme *colaborarea* tuturor scriitorilor de seamă din Vechiul Regat, și bătrâni, și mai ales tineri. Achizițiile acestea prețioase, care au făcut dintr'o revistă studentească și de începători în ale scrișului o revistă fruntașe, se vor datora într'o oarecare măsură și prestigiului lui Goga, care începea să fie cunoscut, dar în primul rând erau meritul lui Tăslăuanu. Avea și el foarte multe cunoștințe și prietenii între scriitorii mai tineri. El cerea, el urgita colaborarea, pe care nici vorbă nu era să o poată și onora. Și oricare redactor de revistă știe și azi câtă corespondență și adeseori ce insistențe trebuiesc până scoți un manuscris dela unii autori.

Cetitorii vedeau cum în paginile „Lucefărului” se întâlneau tot mai multe nume de prozatori și poeți din toate provinciile românismului, vedeau și erau încântați, dar nu știau cât trudește redactorul pentru asta.

Cu materialul literar i-a fost totuși mai ușor să-l adune în revistă, mai grea a fost câștigarea de colaboratori pentru cronici, pentru recenzii. La început se părea că *Sextil Pușcariu* va ajunge criticul oficial al revistei. Dar el a fost absorbit curând de filologie. Apoi *Marin Simionescu Râmniceanu*, care a publicat câteva recenzii de mare amploare în „Lucefărul”. Dar și el a încetat. Într'o vreme ni se părea că *Ion Duma* e ursit pentru acest oficiu delicat. Dar... Românului i greu până începe, căci de lăsat se lasă ușor. Și a fost păcat, pentru că I. Duma avea un ascuțit spirit critic, și o fină sensibilitate artistică.

Apoi a venit seria Scrisorilor din București ale lui *G. Bogdan-Duică*. Tăslăuanu era mereu în căutarea colaboratorilor pentru Cronica culturală și artistică din revistă, nu numai pentru a-și ușura munca sa, ci și pentru că ținea la o cât mai valoroasă contribuție și în paginile acestea ale „Lucefărului”.

M'am mirat mereu că nu se gândise la câștigarea lui *Ilarie Chendi*. Ori se gândise și nu-i reușise, nu pot preciza. Destul că Ilarie Chendi a venit numai mai târziu, și cred că și în urma stăruințelor subsemnatului, la o întâlnire cu Tăslăuanu și cu el în București.

. . .

Și tot așa Oct. C. Tăslăuanu a făcut prin „Luceafărul” și o școală a frumosului plastic. În primul rând lui se datorește întreaga prezentare tehnică a revistei, împărțirea materialului, aranjarea lui. Și azi se răsoesc cu plăcere colecțiile „Luceafărului”, sub acest unghi de privire. Era o execuție tehnică superioară. O artă și în alegerea caracterelor tipografice. Dar copertele revistei, mereu schimbate, dela o vreme, artistic lucrate de pictori cunoscuți, coperte în culori, cum nu mai apăruseră încă reviste în Ardeal? Dar reproducerile artistice după operele atâtor pictori și sculptori români, suplimentele artistice colorate, scoarțele în pânză decorate cu motive din cusăturile românești? E neconținut meritul aceluiași redactor. Dacă el nu ar fi avut un cult al frumosului așa de pronunțat, dacă nu ar fi cunoscut pe atâția artiști români din Regat — cu mulți era prieten — „Luceafărul” nu s’ar fi îmbrăcat niciodată în haina de sărbătoare în care apărea mereu. Toate clișeele acestor ilustrații, superior executate în cele mai bune ateliere, au rămas — vor fi câteva mii — în podul Tipografiei Ardealul din Cluj, tipografie înființată la începutul României Mari în bună parte prin concursul lui.

Pentru frumosul plastic, pentru educarea publicului ardelean în cunoașterea și aprecierea principalilor pictori și sculptori români, — vechi și noi — „Luceafărul” redactat de Tăslăuanu a deschis drumuri nebătute încă. Cea mai mare parte a intelectualilor noștri nu avură, de-o pildă, nici idee de existența lui Grigorescu, Satmari, Aman, Storck, Brâncuș, etc. Ilustrațiile revistelor noastre anterioare erau simple reproduceri xilografice după lucrări străine.

* * *

Numai datorită priceperii, simțului literar și artistic, legăturilor de prietenie cu scriitori, pictori și sculptori români de prima calitate, ca și datorită insistențelor pentru colaborare și muncii neprecupețite, hărniciei acestui spirit organizator al lui Oct. C. Tăslăuanu s’a putut desvolta revista până la însemnătatea culturală ce i s’a atribuit. Și mai era un motiv, și poate dintre cele principale: mândria, ambiția nobilă de a scoate o publicație ireproșabilă pentru vremurile de atunci, sub toate aspectele. Cred că Tăslăuanu nu ar fi rămas nicio lună în fruntea unei reviste ca vai de lume, sau care ar fi putut apare numai din Crăciun în Paști. Ținea foarte mult și la apariția ei regulată, și adeseori trebuia să învingă greutăți foarte mari, și de redactare și financiare, pentru acest scop.

Iată cum un director sau redactor de revistă trebuia să întrunească multe calități la noi în Transilvania, înainte cu 40 de ani, pentru a da un lucru care să rămână.

Cea mai senină bucurie a lui Tăslăuanu era, după munca obositoare de redactare, să întoarcă filele unui număr din „Luceafărul”, proaspăt ieșit de sub teascuri. Și răsfoindu-l, avea viziunea numărului următor, pe care-l voia mereu îmbunătățit.

Adeseori suntem tentați să credem că priceperea și hărnicia în jurul căreia nu se face larmă, nu este apreciată și răsplătită. Și totuși nu este așa. Unde pui și pricepere, și muncă asiduă, și inimă, vine de obicei și răsplata. Tirajul „Luceafărului” ajunsese într’o vreme mai mare decât al ori cărei reviste românești contemporane. Colecțiile lui, în scoarțe artistice, formează până azi mândria principală a multor modeste biblioteci ale intelectualilor ardeleni, dela orașe ca și dela sate.

Cântec de Țară¹⁾

de

B. Frunte

Săpăm cu dalta inimii stih nou
Pe lespezi mucezite — vechi hrisoave.
Cad de pe suflet crengile bolnave...
Ne 'nsuflește-al gloriei ecou.

Suim spre cerul nostru veșnic sus,
Acolo unde scris e cu lumină
Hotarul Țării noastre — lună plină —
Hotarul Țării — nimbul lui Isus.

Nu ne 'nspăimântă umbra morții. Cântă
In inimă un cor de heruvimi.
Dreptatea noastră cere înălțimi
Și-avem destule aripi ce ne-avântă...

'Nainte, camarade! Fruntea saltă!
E cerul tău... Al tău e Răsăritul...
Și 'n pieptul tău și astăzi porți granitul
Vitejilor din lumea ceealaltă...

Să-mi frâng în zece astăzi carabina...
In palmă prind toți plumbii care sboară...
Ce fluturi proști! Ei cred că mă omoară;
Se vede: i-a orbit pe toți lumina...

E cam pustiu prin satele dușmane.
Dar tot așa a fost inima mea...
Stai, dușmane, ți-aduc în dar o stea
Găsită în mormintele romane!...

Nu vrei? E trăsnet azi în ochii mei?
Să ții tu minte dar o vieață 'ntreagă:
Pământul când de lanțuri mă desleagă,
Duc moarte nemiloasă prin mișei!

Și nu te uit, oricare-ai fi, păgâne,
Că chiar și-acum pe inimă, amar,
Mai sângeră o palmă de hotar,
Pe care-am să-l îndrept tot singur mâine...

¹⁾ Din volumul în pregătire „Ecouri“.

Octavian C. Tăslăuanu

de

Ilie Dăianu

Incep colaborarea mea la noul „Luceafăr” cu un prinos memoriei susținătorului „Luceafărului” istoric, care a făcut școală, a deschis epocă în istoria culturii și literaturii românești, — Octavian C. Tăslăuanu.

Despre el se va mai scrie, se va mai vorbi. Eu, ca om bătrân, care l-am cunoscut din tinerețe și l-am prețuit până la bătrânețe, țin să-i aduc omagiu ca unui om vrednic, harnic, de ispravă, organizator, cu largi vederi, cu multilaterale orientări și cu oneste intențiuni de bine și de progres, toate închinare neamului său, pe care l-a iubit mai mult ca orice și ca oricine altul.

Am recitat de nou volumașul lui viu și interesant: „Amintiri dela Luceafărul”.

Sincer și deschis își povestește partea ce a avut el, nu în prima izvodire, ci în a doua întemeiere, după ce era să piară, la salvarea și dezvoltarea importantului organ de cultură ce a fost această revistă, la Budapesta, apoi la Sibiu. Cartea aceasta, înseilată în grabă, fragmentar, în formă de conferințe la Radio, e astăzi un izvor autentic de informație asupra epocii sau generației „Luceafărului”. El voia să o scrie mai amplu, mai științific și documentat, cum însuși ne-o spune. Norocul că a scris-o așa cum o avem, căci altfel probabil nu aveam nimic scris, cel mult — și asta e într-o adevăr *mult* — *documentele*, pe care le-a păstrat și le-a încredințat d-lui Prof. I. E. Torouțiu spre a le publica într'un volum al eminentelor *Documente Literare*.

În amintirile sale, Tăslăuanu cu mult bun simț face dreptate fiecăruia din cei ce au contribuit la ființarea revistei, nu numai sieși. El nu e un egoist, cum arată că erau câte unii; e un om just.

„Cât am trăit — scrie el la pag. 22 — am propovăduit iubirea adevărului și am biciuit fără cruțare pe cei ce s'au încumetat să-l falșifice. De aceea și în aceste amintiri voi spune adevărul întreg, chiar dacă el ar pricinui oarecari neajunsuri foștilor mei tovarăși de muncă, de cari m'au despărțit valurile vieții”.

Suum cuique! El dă ceea ce se cuvine fiecăruia: lui Alexandru Ciura-Simin, primul redactor responsabil; lui A. P. Bănuț, primul editor; lui Octavian Goga, poetul stâlp al prestigiului literar; cum și tuturor colaboratorilor din primii ani, între cari V. Pârvan și Simina Bran, pe nume Claudia Goga, sora poetului, d-na Bucșan de azi; apoi și altor colaboratoare: Maria Cunțan, care-l voia pe Tăslăuanu de soț; d-nei Adelina Oltean-Maior, care i-a devenit soție; Alice Călugăru, care scria din Paris, și scria în alte părți și franțuzește, sub pseudonimul Alice Orient și despre care nici Tăslăuanu nu știa într'adevăr cine era.

Am admirat obiectivitatea lui Tăslăuanu, dovedită și în această scriere ca în toată viața sa.

Cu ocazia unei vizite ce-i făcusem în casa sa din Alea Bonaparte, îl găsi scriindu-și amintirile despre Maria Cunțan, care tocmai atunci se sfârșise într'un azil, unde fusese ocrotită din grația Reginei Maria.

— Așa e obiceiul meu. Când moare cineva pe care l-am cunoscut, îl introduc aici în catastihul meu, așa cum mi se părea mie că era, — îmi zise Tăslăuanu.

Și era mare catastihul.

Aș dori ca și eu să procedez cu el la fel cum proceda el cu alți cunoscuți ai săi. Și ar trebui să spun tot ce cred despre el. Firește, ar trebui să am și talentul lui...

Cred că era un om de omenie și un om de mare ispravă. Se pricepea la multe, era om cult și multilateral. Avea curajul opiniilor sale — și asta l-a răpus. A îndrăznit să atace o clică puternică, acaparatoare de bunuri și beneficii, și asta nu i-s'a iertat.

Ne-a spus înainte că multe milioane s'au pus la bătaie pentru distrugerea lui: „*Se va porni o formidabilă campanie de presă contra mea. Dar nu-mi pasă*“. S'a și pornit. A fost calomniat, a fost înfrânt. Mareșalul Averescu l-a susținut până la un moment, apoi l-a părăsit. A căzut — victimă nevinovată — pentru că a cutezat să-și vâre mâna în cuibul de viespi al celor ce exploatau, ca un monopol, bunurile țării. A fost abandonat. Dar atunci s'a văzut superioritatea sufletului său. A răbdat, a tăcut. Nu putea vorbi și nu avea unde să-și facă apărarea.

Evenimentele însă l-au justificat.

S'a resemnat în cele politice, dar a revenit la prima sa iubire, la literatură, la cultură. S'a lăpădat de politică, deși se pricepea mai mult decât adversarii săi ireductibili.

Avea idei mari. Urmărea ideea „Statelor Unite Europene“ cari și azi — dar mai ales azi — sunt ținta Europei în lupta de apărare contra bolșevismului și a plutocrației. Urmărea ideea unirii bisericeii orientale cu cea occidentală, cu scopul ca Constantinopolul — centrul oriental al creștinismului — să fie în mâna Românilor, ca cel mai puternic popor din răsărit creștin și latin, și cel mai vechiu în creștinătatea sa. Se pricepea și în problemele economiei naționale. Are scrieri de valoare, pe acest teren, și era stăpânit de concepții largi.

Peste tot nu era om de rând. Era om de stat de talie largă și avea o cultură corespunzătoare. Dar nu era popular, nu putea fi, căci era superior epocii sale.

Era om bătrân acum, la începutul războiului antibolșevic. Și s'a avântat la o acțiune panromânească cu o ceată de aleși tineri, cu cari a înființat revista *Dacia*, cea mai largă, îndrăzneată și măreață concepție a românismului în mijlocul războiului mondial de acum.

A fost în tot cazul mai mare decât se părea, și decât credea chiar însuși despre sine. Era ardelean, adevărat, dar un ardelean integrat în cadrul României adevărate. Și obârșia, și pregătirea sa, îl destinau pentru acest fericit și rar rol. Bilbor-ul, în care s'a născut, ca fiul preotului unit de acolo, era pe un teritoriu care în vechime aparținuse Moldovei, și numai la 1771, printr'o rectificare de graniță, s'a adaus Austriei, mai bine zis Ardealului. Tot ținutul din Tulgheș până la Borsec aparținuse Moldovei, și o fâșie lungă, de lățimea aceasta, a fost atașată Ardealului atunci, pe linia Carpaților, până la Băile Herculane.

Educația lui la Blaj, Brașov și București, deopotrivă, îl destina de asemenea pentru acest rol de intermediar între Ardeal și Vechiul Regat, pe care îl avea în sânge și în suflet. Totuși n'a fost prețuit cum se cuvenia, ci dimpotrivă, pentru strâmte interese de gașcă politică, a fost lovit la mir și pus pe linia moartă. A fost o crimă ceea ce s'a făcut cu el, ba mai mult: o mare, o fatală și ireparabilă greșală. El nu o putea evita. Căci era prea drept, prea mândru, prea onest, ca să caute o transacție de împăcare. Dar a simțit lovitura și răsbate și în scrierea sa literară măhnirea adâncă ce i-a produs-o.

La pag. 100 a cărții sale surprind această spovedanie amară, pe care trebuie să o relevăm în fața mormântului proaspăt al acestui vrednic fiu al Ardealului:

„Ce vremuri frumoase și curate erau acelea (ale „Luceafărului“ de odinioară)! Cum am vrea să le reînviem și să ne găsim adăpost de reculegere pentru sufletul nostru, târit în noroiul *calomniilor* din mult visata Românie Mare! Cum am vrea să mai avem aceleași iluzii despre viață și să ne bucurăm că în fiecare zi ne-am putut împlini datoria față de noi înșine și față de țară! Ce urit și pustiu e să *trăești cu aripile frânte* și cu cerul fără zările de lumină ale credinței!“

Ce plesniri și biciuiri răsbat din aceste cuvinte blajine de analist și memorialist al vremilor sale! Pare că-i un Tacitus. Și sunt spuse cu limbă de moarte!

Incheiu aceste amintiri pioase cu o scrisoare ce o am dela el, ca dela sufletul revistei. Iată-o în întregime, prezentându-mă așa cum eram față cu vechiul, ca și cu noul „Luceafăr“:

„Budapesta, 4 Nov. 1904.

Stimate Domnule Dăianu,

Sunt vesel că cetiți cu încântare revista noastră. Noi ne dăm toată silința să merităm simpatile cetitorilor, deși cu mijloace proprii, neobicinuite în publicistica noastră periodică.

Cu chestiunea „Astrei” noi, sau mai bine eu, am încheiat deocamdată, fiindcă nu vreau să degenereze. Mi-ar fi plăcut dacă D.-Voastră nu atingeți persoane, ci rămâneți mai discret și mai inofensiv.

Cliseele nu sunt ale noastre, ci ale Tipografiei din Blaj. Vi le trimit Luni, iar Dvoastră, după întrebuintare, vă rog să binevoiți a le înapoia Tipografiei arhidiecezane.

O rugare. M'aș bucura dacă mi-ați pune la dispoziție conferința D.-Voastre despre Artemiu Anderco, împreună cu fotografia lui.

Aș publica o notiță în „Luceafărul”, însoțită de fotografia lui.
Sper că o să-mi împliniți cât mai curând această rugămintă.

Al D.-Voastre stimător :
OCT. C. TĂSLĂUANU

* * *

Memoria lui Octavian C. Tăslăuanu, părintele „Luceafărului”, va fi, cred, tot mai vie, și figura lui ne va răsări din ce în ce în tot mai bună lumină.

Cronicărească

de

Nicolae Predescu

Ci s'or porni iar zările moldave
Și munții s'or urni cu umeri grei
Să judecească de-i cu drept temei
Să furi o țară pentru pohtă hună...

Va vorovi dreptatea glas de piatră
Și plaiurile toate-or vrea cuvânt.
Frunzarele își vor afla în vânt
Chezaș la luminata Țării judecată...

Pe sub grindar s'or închina paianjeni
Și Cosânzene albe-or ști povești —
Când au purces în zodii românești,
Cu dreptul drept călcând în leat hotarul,

Toți Feți Frumoșii adunați din bucium,
Cum din legendă, nesfielnici, cresc —
Și aprig gând de cremene-oltenesc
S'a fost pornit spre apusene ape...

Nu osteni-va grămăticul slova
Când zorile prinde-il-vor scriind...
Cu-a noastre vremi vârtutea potrivind,
Cu adevăr grăi-va 'n letopiseț...

Octavian C. Tăslăuanu economist

de

Petre Poruțiu

L-am cunoscut la Budapesta. Studiam acolo, împreună cu mulți alții din generația mea. El îndeplinea funcțiunea de secretar al consulatului român, după retragerea lui Ioan Poruțiu. L-am revăzut după marea unire la București, la deschiderea corpurilor legiuitoare, în timpul guvernului Averescu. Intrase în politică, era ministru. Il preocupau problemele economice, deținea portofoliul industriei. În această calitate a colaborat la opera de refacere a țării.

Cea mai acută problemă a guvernului Averescu era legiferarea definitivă și punerea în aplicare a reformei agrare. Ministru al agriculturii, căruia îi revenea sarcina de a pregăti lucrările reformei, era C. Garoflid. În vechea țară reforma agrară fusese hotărâtă în parlamentul dela Iași, prin legea din 19 Iulie 1917 pentru modificarea articolelor 19, 57 și 67 din constituție (Mon. Of. Nr. 93 din 20 Iulie 1917). Basarabia și Bucovina se uniseră aducându-o ca zestre. În Ardeal reforma agrară radicală era un postulat al programului vechiului partid național și la 1 Decembrie 1918 o înscrisese printre revendicările sale adunarea națională dela Alba-Iulia. În mod provizor, ea a fost reglementată prin mai multe decrete-legi — Basarabia decr. Nr. 3791/1918, Bucovina 3871/1919, Transilvania, Banat și țările ungurene 3911/1919 — din cauza urgenței și fiindcă în diferite părți ale țării problema prezenta aspecte diferite.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei însărcinase cu întocmirea unui proiect pe șeful resortului său de agricultură Victor Bontescu, care ajutat de câțiva colaboratori (Vasile C. Osvadă și cel ce semnează aceste rânduri) a redactat textul și, după ce fusese desbătut și aprobat de către întreg consiliul, l-a susținut în Marele Sfat Național, parlamentul Ardealului dela 1919. Bontescu, care luase parte și la redactarea rezoluțiunii adunării naționale dela Alba-Iulia, își dădea bine seama de spiritul în care a fost concepută. Reforma agrară ardeleană constituia nu numai o operă de dreptate socială, ci în mai mare măsură era dreptatea națiunii, așteptată de veacuri. Înlăptuirea ei neîntârziată reclama însă oameni pregătiți și mijloace, care în acele momente, după un războiu istovitor de mai mulți ani, lipseau. De aceea Victor Bontescu concepuse executarea exproprierii și a împrumutării prin organe autonome, cu colaborarea reprezentanților proprietarilor și a țăranilor, iar finanțarea prin o instituțiune particulară, o bancă agrară ajutată de stat cu un fond de rulment și unele înlesniri de ordin fiscal și procedural. Garoflid și guvernul din care făcea parte voiau să înlăture inițiativa particulară, temându-se de repercusiunile politice asupra raportului dintre partide. S'au grăbit deci să modifice decretele-legi privitoare la reforma și banca agrară din Ardeal, (decr. 3911 și 4167/1919), prin un decret-lege cu caracter novelar și provizor (decr. 2478/1920).

Tăslăuanu în calitate de membru al guvernului și cunoscător al problemelor economice și politice ale Ardealului, având și întinse legături personale printre Ardeleni, a dat un prețios sprijin colegului său dela agricultură, intervenind pentru împăcarea concepțiilor opuse. Rezultatul a fost legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, publicată în Monitorul Oficial Nr. 93 din 30 Iulie 1921, (numită legea Averescu) care a menținut atât — în altă compunere — organele de executare autonome (comisiunile de ocol și județene și comitetul

agrar, art. 55 și urm.), cât și — în parte — atribuțiunile și privilegiile Băncii Agrare, însărcinată cu toate operațiunile financiare decurgând din aplicarea legii, scutindu-o și pentru viitor de impozitele și taxele către stat (art. 137).

O inițiativă de ordin practic a lui Tâslăuanu, în calitatea sa de ministru al industriei — în colaborare cu Victor Bontescu, care îi precedase la același minister — a fost legea din 23 Septembrie 1920 (Monitorul Oficial Nr. 141 din 29 Septembrie 1920), privitoare la constituirea unei societăți române pentru înființarea unei fabrici de explozibile miniere pe teritoriul țării românești. În baza acestei legi și a celeia din 22 Februarie 1924 (Mon. Of. Nr. 41 din 24 Febr. 1924) a luat ființă fabrica de explozivi. Importanța acestei creațiuni se vede azi, când armata se poate aproviziona cu explozivi fabricați în țară. Dar nu numai ideea înființării, ci întreaga structură financiară a societății a fost concepută de cei doi prieteni Tâslăuanu și Bontescu. Ei au făcut legăturile cu grupul Nobel și au indicat locul fabricii în regiunea cea mai ferită a țării. Colaborarea cu grupul Nobel a facilitat soluționarea problemelor tehnice, instalarea și punerea în funcție a fabricii. Transformările ulterioare ale structurii societății sunt datorite unor considerațiuni de alt ordin, decât cele financiare și tehnice.

Problemele economice îl pasionează pe Tâslăuanu și după plecarea dela guvern. În anul 1924 publică „*Producția. Un program economic. Epoca guvernului Averescu 1920.*” În această lucrare s'a analizat întâia oară, după războiul mondial 1914—1918, complexul problemelor economice ale țării noastre. Șapte ani mai târziu scria el singur despre lucrarea sa că o serie de idei și fapte expuse în ea sunt și azi de actualitate, deși atunci, când au fost semnalate, nu li s'a dat atențiunea cuvenită, nici chiar din partea partidului din care autorul făcea parte. Principala sa lucrare teoretică în domeniul economic este „*Politica economică a României 1930. Contribuțiuni la rezolvirea crizei*”, publicată în 1931. În această lucrare Tâslăuanu îmbrățișează toată politica economică a României, tratând rând pe rând: politica monetară și bugetară, datoria publică, revoluția mecanică în agricultură, producția agricolă a României, comerțul de cereale, creditul agricol, industrializarea României, punerea în valoare a bogățiilor miniere, raționalizarea și sindicalizarea industriilor și protecționismul. Spicuim câteva din ideile sale pe care le socotim caracteristice pentru cunoașterea omului.

Tâslăuanu înclină — cum singur mărturisește — spre părerea celor ce dau sfatul ca administrația publică, *statul să nu se amestece* nici în producție, nici în comerț, nici în industrie; unde se amestecă statul, ucide inițiativa particulară, care e întotdeauna mai pricepută și mai dibace. *Statul să nu se substituie cetățeanului, ci să-l sprijinească și ocrotească* în drumul său, ce duce la propășirea țării. Legile naturale economice nu ascultă nici de planuri pe cinci ani ori pe zece ani, de sindicalizări forțate, nici de concordate. Acolo unde *legile economice sunt tulburate de ingerințe etatiste, ele se răzbună*. Orice constrângere în domeniul economic nu a dat și nu va da nicăiri rezultate. Bunul simț, interesul și *libertatea* sunt cele mai bune îndrumătoare ale activității economice. (*Politica economică a României 1930*, pp. 145, 190). Această concepție îl situează pe Tâslăuanu în tabăra economiștilor liberali clasici.

Despre *stabilizarea noastră monetară* constată că a dat rezultate tocmai *contrare așteptărilor*, căci după doi ani dela înfăptuirea ei situația economică și financiară a țării a devenit extrem de critică: volumul monetar nu s'a adaptat volumului afacerilor și nevoilor de credit ale pieții românești și politica monetară nu a fost completată cu o politică de credit (pp. 20, 37). Formulează țelurile politicii monetare în sensul că ea trebuie să aibă în vedere stabilitatea prețurilor și armonizarea cursului schimburilor valutare; stabilitatea prețurilor mondiale e problema fundamentală a veacului nostru (p. 48). În altă ordine de idei, susține că *agricultura* constituie problema fundamentală și cardinală, care se impune economiștilor și bărbaților de stat; agricultura e mama întregii culturi economice, întemeietoarea statelor naționale și a imperiilor. *Criza mondială* actuală — scria Tâslăuanu la 1931 — își are originea în dezechilibrul dintre producția agricolă și cea industrială. Problema fundamentală de astăzi este restabilirea echilibrului (p. 102). Deși partizan al reformei agrare, pentru considerațiuni de ordin național și social, are curajul să recunoască că *improprietărirea* țărânimii a turburat economia țării românești și că reforma agrară a avut viciul de a fi atacat principiul proprietății; a fost o *expropriere* a capitalului agrar, fără nicio considerație la funcțiunea economică și socială ce o în-

deplinea în sânul națiunii (pp. 102—104). Examinând consecințele reformei agrare sub alte aspecte, constată că *fărâmișarea proprietății rurale* constituie o piedecă în calea mecanizării agriculturii în România, fiindcă mașinismul presupune unități întinse de exploatare, singurele care permit o reducere însemnată a costului de producție și aplicarea metodelor de raționalizare. Dar la noi tocmai din contră, majoritatea covârșitoare din suprafața cultivabilă a țării e în mâna țăranilor, care nu lucrează după principiile economiei capitaliste, în vederea profitului, ci a traiului de toate zilele (pp. 105, 106). *Raționalizarea și mecanizarea agriculturii prin cooperative* la noi e — după părerea lui Tăslăuanu — în majoritatea cazurilor un diletantism empiric, care are puțini sorți de izbândă, deoarece firea individualistă milenară a țăranimii noastre se opune spiritului de asociație (p. 108). De altă parte creierea *exploatării mari prin obștii țărănești* e — spune el — un paliativ, nu o soluție. Proprietatea individuală și munca colectivă e un compromis între capitalism și comunism, care poate fi o stare de tranziție, dar nu un sistem permanent (p. 116). Considerațiunile asupra agriculturii românești le încheie cu concluzia, că *armonizarea politicii agrare* — care trebuie să rămână și în viitor o preocupare esențială a statului român — cu cea industrială e calea cea mai bună pe care trebuie îndrumată politica economică a României (p. 163). Cu privire la *industrializarea țării*, e de părerea că ea este cerută de economia națională, care e o realitate și o componentă a economiei internaționale și că ea va trebui să urmărească crearea de industrii a căror producție poate fi absorbită de consumația internă (p. 228). În fine despre protecționism susține că în războiul economic — el scria aceasta la 1931 — *protecționismul* e o necesitate pentru statul nostru agricol și pentru tânăra noastră economie națională; baza refacerii noastre economice fiind industrializarea țării, protecționismul e o condiție fundamentală pentru apărarea muncii naționale și pentru ridicarea nivelului general de viață.

Acesta e omul, cum îl înfățișează opera sa. Luptător dârz pentru convingerile sale și muncitor neobosit. Nu îl impresionau lozincile la modă, credea în experiența veacurilor. Spre sfârșitul vieții i se furișase o notă melancolică în suflet. Il indispunea, când vedea la posturile de comandă câte un nevrednic sau nepriceput. Poate se simțea nedreptățit. Dar amărăciunea lui — oricât ar fi fost de trecătoare — nu era motivată, căci privind îndărăt putea să spună cu mândrie: „*non omnis moriar*“.



Miniaturi

de

Romeo Dăscălescu

Inger, ingerelule

Ingerel cât mazărea,
Apără-le plodului
De guzgani, de piază rea,
Sus în vârful podului,
Caii cu picioare rupte,
Tobele fără de sunet,
Toboșari topiți în lupte
Grele, cu 'ndelung răsunset.

Trestile frânge-le,
— Domnul le ține 'n dulap! —
Prea-mi înghiață sângele
Când le văd și fug din cap
Regii, adunările,
Fluturii din după-amiezi;
Behăie 'ntrebările
Capra, doamnă cu trei iezi.

Ține-ne mirările
Chiar de nu ne satură
Și ne 'ntoarnă zărilor
'n cealaltă latură,
Să-l vedem, precum se spune,
Sus la el pe Dumnezeu.
Dar să nu fie minune,
Inger, ingerelul meu.

Anofimpuri

I

Mieluțul alb cu lâna creață
A dispărut de azi dimineață.

Numai ele băteau din palme: sic! sic! — romanifele.
(Odată le speriasse cu cornifele).

La amiază nu mi-a trebuit nici prăjitură:
Auzisem cum behăia mieluțul din friptură.

II

Bobul a bătut la ușe în spic.
— Nu se poate, i-a răspuns Soarele, ești încă prea mic.

Când să-mi arate acrobații, o rață sălbatică,
M'a împuns o albină: Vezi, nu uita de matematică!

III

De-acu iar am să fiu staroste plaiwasului,
De-or să-mi spună vrăbiile că m'am boerit de nu-mi văd lungul nasului.

Haimanalele cu care mă duceam la Mureș după pește
N'or mai cuteza să mă fluiera pe dește,

Ci-or să stea cu gura căscată și-o să le pară străină
Povestea că pământul e asemeni unui ou de găină.

IV

Azi, mama mi-a dat voie să ies pe stradă,
Numai să nu mă bat cu zăpadă.

Mama nu știe, și eu n'am să i-o spun,
Că l-am prins pe tata costumându-se 'n Moș Crăciun.

Am scăpat trenul...

de

Mihail Spiridonică

Ion Ciobanu sta într'un colț de lume, lângă tancheta aceea sovietică distrusă de lângă sobor, împins din spate de valul mulțimii și 'n față de cravașa sergenților de stradă care făceau cordon.

— Domnilor, vă rugăm doi pași înapoi, împiedicați circulația tramvaielor.

Rândurile se aliniau, apoi se balonau aiurea, ca un șarpe care ia diferite forme cu mișcările trupului.

— Domnilor, cinci pași spre stânga... Aici e locul destinat muzicii. Trebuie să rămână un careu gol.

Oamenii se îmbulzeau, călcându-se pe picioare. Copiii se strecurau printre bătrâni, femeile se așezau în față, în rochițe transparente, fără mâneci, prin care se zăreau trupuri tinere, fragede ori înăbușite de sudoare, vlăguite de căldură și bătrânețe.

În aer plutea zăpușeală. Soarele dogorea între clădirile arse, pe asfaltul încins al străzi.

Ion Ciobanu se făcea mititel, voia să rămâie necunoscut în marea aceea de capete, între trupurile acelea de femei, bărbați și copii, de toate nuanțele sociale. Servitoarele de lângă el mâncau semințe de floarea soarelui și asvârleau cojile — care cădeau pe hainele celor din jur — așa printre dinți, ca un scuipat ciobănesc scos prin strunga dinților.

Notabilitățile începură a se arăta la tribună. Veneau pe rând, coborând din mașinile luxoase din grădina Soborului, unde asistaseră la Tedeum: guvernatorul provinciei, un om gras, rubicond, pe al cărui trup hainele stau gata să plesnească; P. S. Sa Episcopul, mic la stat, rotofeu, senin, optimist și mereu cu fața zâmbitoare, oamenilor și cerului; generalul comandant al armatei din garnizoană, o figură sobră, veșnic grav și încruntat, erou care a repurtat victorii strălucite la Odesa; prefectul județului, un colonel mărunț, energic și agitat; primarul Municipiului, un om cu mers de domnișoară de pension, cu nas și trăsături grecești. Urmau apoi corpul magistraților, reprezentanții siguranței, învățământului, serviciului tehnic, delegații vechilor luptători dela 1918, din Sfatul Țării și doi ziariști tineri.

Orașul avea aspect de sărbătoare. Era primul 10 Mai, după desrobire. De o parte și de alta a străzii principale se vedeau aliniate pavilioanele cu drapele românești și aliate, fâlfâind în faldurile lor de mătase aurie ca niște evantaiuri uriașe în adierea vântului de Mai. La bordura trotuarelor, sergenții de stradă stăteau gravi, în uniforme albe, iar în aleea de castani aliniați, mugurii plesneau plini de sevă.

Tribuna oficială — așezată în fața Palatului Metropolitan ars și a monumentului Regelui Ferdinand I cel Loial și întregitor de țară, din care rămăsese numai soclul, statuia fiind demonstrată și luată de Români în refugiu — era făcută din o platformă de scânduri și pavoazăată cu ramuri de brad verde, stegulețe și covoare.

Din ambele părți ale străzii, umbrelele deschise 'n soare ale femeilor, în culori strălucitoare, păreau că-s jucării minuscule de copii din târgul moșilor.

Muzica a început să cânte dur, tăios, un marș cu rezonanțe puternice, apoi s'a postat lângă tancheta sovietică din fața tribunei, lângă Ion Ciobanu. Au început să defileze școlile în uniforme și costume naționale.

Pe Ion Ciobanu îl cuprinse o curiozitate vie, pasionată, la vederea școlăretului care defila în pas domol, cadențat, cu fețe strălucitoare de tinerețe și bucurie. Era curios să vadă cum arată tineretul după un an de ocupație, prigoană și batjocură comunistă, fiind lăsat liber, fără frâu, fără censura familiei, a școlii și a bisericii.

... Dacă n'ar fi rămas aici, acum ar fi și el acolo în tribuna din față, pe un loc care azi e ocupat de un inspector nou, îmbrăcat în ȋtari albi de aba și în cămașă națională. Acum el se făcea mic, voia să fie un anonim, un om de duzină care se pierde în massa de oameni, ca orice gură cască dela bălciuri, expoziții sau părăzi naționale. Se jena oridecâteori cineva îi zicea : „Am onoare să vă salut, d-le inspector”. Se roșia și nu riposta nimic. Se uita la om atent, la mimica lui, observa tonul, atitudinea, să vadă nu prinde o nuanță de ironie, o dovadă de răscolire intenționată a trecutului, ca să-l doară, să-l sgândăre, să-l umilească. Dar vedea că omul era serios și, departe de-a avea vreo intenție rea, spunea asta din obișnuință, ori din lașitate, ca să-l măgulească, crezând că vor reveni iar timpurile... Și cu toate că-i era necaz pe omul din față, pe el însuși, totuși parcă vorbele omului îi satisfăceau un orgoliu, erau un untdelemn peste rana mereu deschisă a sufletului lui.

A început să defileze armata. Aceeași armată ca și 'n anii de demult. Recruții i se păreau ceva mai mici, mai piperniciți, dar aceiași țărani verzi și aspri.

Dela Soroca, cetatea lui Moș Codreanu, de unde oamenii îl trimiseseră 'n parlament, Ciobanu parcă văzu un olițer călare pe un cal, când începu să defileze cavaleria.

— Uite ce frumușel e Agafia!

— Dar ce cal frumos are!

De fapt, tot nenorocul de-acolo i se trage: politica. A crezut că gruparea lor, cu nuanță accentuată de stânga, se va putea impune conducerii sovietice, jucând un rol, iar el o carte. Apoi crezuse că dracul nu e așa de negru cum îl descriu oamenii. Mulți vorbeau că regimul rusesc va ține cont aici de unele realități că nu se va aplica un regim nivelator... Dar să plece din București, unde se găsea, fiind convocați toți inspectorii generali din întreagă țara, în vederea transferărilor și numirilor din învățământul primar, asta le-a întrecut pe toate.

Luase contact cu prietenii, colegii și partizanii politici. Toți la unison:

— Nu pleca, Ciobanu, e o chestie provizorie, de un an, doi. Ce-adoce ceasul n'adoce anul.

El o ținea morțiș că se întoarce, că se simte un laș dacă nu stă acolo, între oamenii de unde a plecat, între alegătorii de pe meleagurile lui. Făcea exces de zel. În fond pe el îl atrăgea un mister, o curiozitate satanică care-i răvășise nervii și simțurile, în noaptea cedării, apoi casele proaspăt cumpărate, via dela moșie, femeea și fetele, despre care știa că nu se vor repatria ulterior. Și mai mult ambiția lui de a ajunge ceva, firea aceea răzășească, îndărătnică, mândră, avană, pe care-o moștenise dela bunicul său din Izvoare.

Ion Ciobanu, mic, scund și indelat, cu ochii lui verzi închiși, privea lucid peste oamenii din față, în el, străin de larma din jur care creștea ca un talaz, nesimțitor la soarele care dogorea. Cât ar fi voit să fie un anonim, asupra căruia să nu se îndrepte privirile și șoaptele cunoscuților, amabilitățile ori ironiile lor tăioase, când îl întrebau:

— Hei, C'oane Ciobanu, și cum ai dus-o la tovarăși? Văd că ți-a priit aerul sovietic, nu te dai bătut, tot tânăr și robust ai rămas...

— Nu vă doresc nici vouă binele acesta niciodată.

— Bine, omule, revenea mereu ca un refren obsedant aceeași întrebare a celor care nu-l cruțau, de ce n'ai rămas în București, de ce-ai plecat?

— Am venit să-mi iau familia, crezând că pot lichida averea și să trec apoi, dar a fost prea târziu.

Dacă n'ar fi fost fetițele dela liceu, care-i băteau capul mereu:

— Papa, la școală toate colegile refugiate ne iau în batjocură: „Voi ați rămas cu bolșevicii, n'ați fugit ca noi. Noi am urmat liceul la București, la Iași, voi ați pierdut un an”.

Și femeea:

— Omule, caută-te, invârte-te, nu sta așa cu mâinele încrucișate. Se apropie verificarea comisiei, caută martori, invoacă mărturii și arată-le că ai făcut închisoare; vezi cum au scăpat atâția și azi sunt reprimiți în servicii. Gândește-te că ai copii, familie.

— Dar mi se aduc acuzații, dragă, au clișeul unde iau parte la parada comunistă.

— Ce-are a face, ce contează, toată lumea a luat parte la părăzi, fiind obligată. Omul e dator să lupte, să alerge, să se sbată, nu să stea ca un mort...

Familia și orgoliul că a fost în control, în parlament, că a avut un trecut, îl nelinișteau, altfel ar fi renunțat la toate comisiile de verificare, la serviciu și ar fi plecat la țară la vie, să nu mai știe de nimic. Să se 'nchidă acolo în vatra satului, între țărani rudele lui, să se lege de pământ. Să scape odată de trotuarele blestamate, de ruinele orașului, de ironiile, amabilitățile, compasiunea oamenilor, de toată această atmosferă păcloasă, care-l apasă, îl obsedează, ziua pe stradă și noaptea 'n pat.

Aici e un trântor, un intrus care nu merită să privească rândurile ostașilor care defilează, mândri, serioși, îmbrăcați în vestoane verzi ca și inima lor, ca și iarba și plaiurile pe care le-au apărut și le răscolesc în adâncul măruntaielor, pentru a da aurul grânelor și al porumbului, mustul auriu care fierbe'n zăcătorile din crame, în miezul toamnei. Acolo ar uita, s'ar pune pe lucru și ar deveni alt om, s'ar scălda în baia aceea dumnezeiască a muncii, misticismul acela țărănesc care te leagă de pământ, de tradiție și credință.

Dar cum să rămâie femeea și fetele care vor purta stigmatul greșelii, al lașității lui în societate, fetele care au nevoie de viață, de urcuș... Nu, nu se poate! Trebuie să lupte!

Ciobanu își amintea de peronul gării dela Iași, când trenul lui făcuse cruce cu trenul de București. Cei care plecau, colegii lui, prietenii, insistaseră cu fețe speriate:

— Nu pleca, domnule inspector! Acolo e iad. Acesta e ultimul tren care vine de-acolo.

— Trebuie să mă duc să-mi aduc familia. Nevastă-mea a rămas fără niciun ban, ea nu cunoaște pe nimeni în oraș și nu se poate descurca singură. Vin eu pe urmă.

Dar în gândul lui era un miraciu, ceva necunoscut care-l atrăgea pe marginea prăpastiei.

— N'ai să mai vii dacă te duci, nu-ți mai dau drumul..., îi spuse inspectorul Iacob, un prieten.

— E imposibil. Câți sunt acolo care o să vie pe urmă: femei de ofițeri, funcționari care nu s'au putut refugia imediat și care vor fi repatriați pe cale diplomatică. Avem convenție doar.

— Nu mai respectă ei convenția pe urmă, de asta să fim siguri.

Pe inspectorul care-i vorbea atunci sincer, desinteresat, pe peronul gării, în lumea agitată, în vacarmul acela de iad, acum îl vedea la tribună, cu fața radioasă, senină, în spatele guvernatorului.

Altora, Ciobanu le-a spus că s'a 'ntors în orașul său având o misiune specială dată verbal din partea ministrului Educației Naționale de atunci, și anume ca să ridice arhiva, actele secrete. Dar odată ajuns, n'a putut face nimic, fiind tardivă sosirea lui, iar Sovietele nu i-au dat voie să se repatrieze.

Confruntate cele spuse pe peronul gării din Iași cu cele afirmate ulterior, lumea a văzut că e la mijloc un truc. Și ironiile s'au ținut lanț, dela un capăt la altul al orașului, dela o școală la alta, dela servitor la director, dela ușier la funcționar, dela inspector la guvernator.

Caldarâmul străzii n'a mai răsunat, în cadența flăcăilor. Ciobanu văzu că au început să defileze tancurile, mașinile serviciului sanitar, pompierii. Apoi lumea a început a se împrăstia, ca dela un bălci. În fața tribunei au apărut mașinile instituțiilor noi, elegante, cochete. Asistența din tribună coboară după rang și titlu. Portierele fac șgomot când se deschid și se 'nchid, apoi pornesc lin, dulce, pe asfaltul lucios ca pașii unui vals vienez pe parchetul unui salon.

Ciobanu se pierdu în mulțime. Ar fi vrut să fie și el mulțumit, ca servitoarele care rod cu dinți albi în soare semințe, ca țărani uimiți de-alături, care au venit dela țară să vadă parada, dar nu poate. Pașii îl duc spre necunoscut, picioarele i se moaie, parc'ar fi bolnav de epilepsie. N'ar vrea să se ducă acasă, să audă din nou fetele care-i plâng în față: „Papa! De ce-am rămas noi aici, papa?” Pe femeie, cu refrenul și cu proasta ei inspirație cu ministrul: „Omule, cum stai cu mâinele pe piept ca morții? Dă din ele, ești tată, soț! Luptă! Vieța e o luptă!”

Îl cuprinsese un sentiment de milă, față de toți oamenii și de el însuși, de casele astea arse, dărăpănate, peste care soarele juca raze aurii, de tot ce vedea în calea lui. Simțea că s'a rupt ceva — ca o rotiță, un arc minuscul într'un mecanism al unei mașini — ceva iremediabil pierdut în resorturile adânci ale sufletului.

— Da, sunt mort, un om mort, care merge, vorbește, mănâncă automat și care a scăpat trenul.

O luă în jos pe lângă marginea grădinei publice. Ar fi vrut să intre în local, la „Londra”, să ia un șpriț, să asculte o muzică, ca odinioară, dar localul era o grămadă de moloz, rulourile și drugii de fier arși, încovoiați și vitrinele cioburi de sticlă, ca și sufletul lui...

„Luceafărul“... în 1902

de

A. P. Bănuț

III. Comitetul de Redacție

Dacă în cele trei ședințe budapestane ținute la mine și la *Sebastian Stanca*, în care am desbătut și statornicit problemele existențiale ale *Luceafărului*, mi-ar fi stat la dispoziție un așa-zis *noograph*, pentru a prinde gândurile ce mi-ar fi trecut prin cap în cursul juvenilelor noastre constături... sau de-aș fi avut la mână măcar un gramofon, ca să fixez pe câteva plăci aprinsele noastre discuții, — v'aș putea prezenta în articolul de azi un material inedit, de-o perfectă autenticitate. Cum însă, vorba Țiganului, una din scule nu exista, iar cealaltă îmi lipsea, vă veți mulțumi acum cu niște destăinuiți desfrunzite de podoaba farmecului, întemeiate doar pe memoria câtă o mai am, pe o seamă de scrisori găsite printre vechile mele hârtii și, în sfârșit, pe izvorul cel mai demn de încredere: colecția *Luceafărului* din 1902.

În călduța și plina de lumină zi de 11 Mai a aceluși an, mi se părea c'am atins o țință ideală prin constituirea Comitetului de Redacție cu: *Alexandru Ciura*, ca șefredactor, și cu *Octavian Goga*, *Ion Lăpedatu*, *Ion Lupaș*, *V. E. Moldovan*, *Ion Montani*, *Sebastian Stanca*, *Dionisie Stoica* și *George Zăria*, ca membri în comitet. Azi însă, când activitatea acestuia s'a consumat și pus la dosar de 40 de ani, am impresia că se putea face o alegere și mai norocoasă.

Dacă Ciura, Goga, Lăpedatu, Lupaș, Montani și Stanca sunt intrați cu mai multă sau mai puțină glorie în *Panteonul Cultural* al neamului, pe ceilalți trei, răposații *Moldovan*, *Stoica* și *Zăria*, respectând principiul „de mortuis...” și urmând calea cinstită a conștiinței, voi încerca să vi-i înfățișez în câteva rânduri fugare, dar drepte și sincere. Să începem însă deaintoarsele, cu cel din coada comitetului, cu *George Zăria*... Vă văd încruntând frunțile. De ce? V'ați supărat?

— Spune mai repede, domnule, cine-i ilustrul necunoscut și ce-a căutat în Comitetul *Luceafărului*?

— Eu v'aș ruga totuși, cu întreg respectul, să nu vă încrunțați cu atâta inverșunare, mult stimaților cetitori. Fiți o lecuță mai creștini, pentru Dumnezeu!

Cine să fie? Un biet om în lumea largă, pe care bunul Dumnezeu a umplut-o și El cu ce-a putut.

George Zăria a stat tot timpul destul de departe de *Luceafărul*... pe la Panciova sau pe-acolo pe undeva. El nici n'a cerut să fie membru, nici nu s'a îmbulzit să intre în *Comitet* și dacă totuși a intrat, eu sunt de vină și eu l-am purtat pe conștiință jumătatea de an, cât a figurat în acest comitet literar.

Bunul meu amic *George Zăria*! Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească! Mi-a fost coleg de clasă în liceul din Blaj. Era originar din *Satul-Nou*. Un bănațean vioiu, mic de stat, dar puternic și indesaț ca fierul. În clasa VII-a a părăsit Blajul, plecând la Năsăud, unde și-a trecut și bacalaureatul. S'a înscris apoi la Facultatea de Drept din *Pesta*. În capitală de obicei sta însă foarte puțin, fiind angajat într'un birou avocațial din provincie, unde-și făcea ucenicia și-și câștiga existența. După ce și-a luat doctoratul în drept și și-a trecut examenul de liberă practică, s'a

făcut avocat. Intr'un rând ajunsese *deputat*. În calitate asta l-am întâlnit odată în *București*, stând de vorbă doar câteva minute. Omul se îngrășase enorm și, mic cum era, făcea impresia unui butoiăș ambulant. Revin însă la copilăria noastră.

Cu trei ani mai în vârstă decât mine, în clasa V-a liceală, când unii din noi cetiau încă nuvele și poezii ușoare, *Zăria* intrase demn și grav în domeniul savant al criticei literare, stând de vorbă cu *Titu Maiorescu* și *Dobrogeanu Gherea*, ba într'a VII-a el își multiplica la șapirograf propria „Fóie umoristică” : *Vagabundul*, ce apărea tot la zece zile, abonamentul lunar costa 10 creițari, redactor responsabil era *Mișo (Zăria)*, iar editor *Ioan Hans* (dacă nu mă înșel : *Petru Florian*, azi inspector financiar pensionar). *Vagabundul* era scris, sau, dacă cerea nevoia, compilat în întregime de *Zăria*, ilustrațiile fiind făcute de zisul *Petru Florian* din *Racovița Sibiului* și de un bănațean blond și lung cât un Șvab, unul *Popovicu*, al cărui nume de botez nu-l pot scoate din sacul cu amintirile și-l rog să mă ierte, de-o mai trăi pe undeva prin *Bănatul iugoslav*.

Mai păstrez și azi două numere din această revistă umoristică, ale cărei articolașe ticluite de *Zăria* se refereau la măruntele întâmplări din viața noastră școlărească, la nevinovatele dragosti de *sextani* sau *septimani*, sau la naivele noastre pășanii blăjene.

Când în 1902, în preajma înjghebării revistei noastre, l-am revăzut pe *Zăria* la Facultatea de Drept din Pesta, unde se inscrișese la repezeală, înapoiindu-se numaidecât în „cancelaria” nu știu cărui avocat din *Panciova* sau *Uzdin* — aveam încă motive să cred că George al nostru mai păstrează onorabilele legături cu literatura românească și că viața de provincie, în care trăia, n'o să-l cufunde definitiv în masa anonimă. O credeam cu atât mai mult, cu cât în copilărie *Zăria* era un povestaș de tipică factură *Münchhauseniană*. Născocirile lui fantastice, teribile sau grotești, se nășteau spontan în cursul istorisirii, frizând uneori domeniul neverosimilului absolut, deci revoltând la anumite răstimpuri opinia publică a ascultătorilor săi minori, dar destul de coptși să poată distinge adevărul de minciună, oricât ar fi fost de dichisită și îmbrobodită cu decorative pomeselnice. Așa, de-o pildă, ne scosese din fâțâni istoria unei miraculoase expoziții industriale din *Timișoara*, unde *Zăria* văzuse un enorm colac cu mac, de dimensiunile respectabile ale camerei noastre de studii — zicea el — și care va fi avut cel puțin 10×6 m. Sau bunăoară acel straniu *colier*, văzut de amicul George în aceeași expoziție și fabricat, *horribile dictu*, din tot felul de ochi de om : negri, albaștri, verzi, căprui...

Când ne exprimam nedumerirea asupra acestor lucruri imposibil de imaginat, instantaneu, *Zăria* își fixa în vid ochii săi mici, mobili, extrem de negri, cu înrouate reflexe vineții de mure coapte, tușea între timp de câteva ori spre a-și drege chipurile gâtlejului obosit, apoi, în liniștea devenită gravă, el continua din ce în ce mai *ritardando*, ticluind însă cât zici, temeincele argumente menite să ne convingă definitiv despre perfectul adevăr al celor relatate cu destule ocoluri, cu variante de intonație, câte-o tuse adhoc și-un mare lux de amănunte... probatorii. Dar cu toată notoria noastră bunăvoință, uneori i se infunda. Mi-aduc aminte că odată nu i-a reușit să ne convingă nicidecum și atunci unul dintre noi, bag seama un suflet sectar de moralist bătos, sări strigând plin de indignare :

— Pe *el*, feciori ! Că *nodul* ăsta ne împuie capul cu toate prilosteniile !

Atâta ne-a trebuit. Paharul lui fiind plin-ochiu, într'o clipă pumnii încheștați a vreo zece vlăjgani se leșsiră unison peste spetele late dealtiel și voinice ale naratorului, întrerupt brusc din strania-i epopee și înfărcat pentru lungă vreme de subiecte prea hazardate.

Eu am crezut însă mereu că *darul* acesta al elevului *Zăria*, ce se învățea cu predilecție în cercul îngust al naivelor minciuni copilărești, va apuca mai târziu calea netedă și frumoasă a... *literaturii*, dându-ne mult așteptata nuvelă fantastică sau poate schița umoristică a simpaticei și inofensivei laudăroșenii gascono-bănațene.

Mi-a fost dat să încerc însă și cu *Zăria* o desiluzie, așa că *Edgar Allan Poë* sau macar *Münchhausen-ul Banatului* rămân să se ivească de-acuma înainte.

— Dar par'că era vorba, domnule, de cum a ajuns *G. Zăria* în *Comitetul de Redacție* ?

— Ei, *cum* s'ajungă ? L-am introdus în baza încrederii literare ce-i acordasem.

Cum ajunge un *muzicant* în Consiliul bancar al Institutului de Credit ? Cum devine *poetul* Consilier tehnic al Fabricii de Chimicale ? Sau *astronomul* membru în Direcția Generală a Crescătoriei Lepurilor de Angora ?

În definitiv, s'au văzut în istoria popoarelor atâtea cazuri ciudate de parveniri nesățioase, de figurație fictivă sau simbolică a anumitor înși, mirați ei înșiși de situația nevisată, uneori de-a dreptul caraghioasă, în care le-a fost dat să ajungă sau să fie înfițiți.

Dacă, fără niciun merit creștinesc, *Pilat* a intrat pentru toate vremile în *Credeu*, de ce n'ar fi intrat și *Zăria*, cu aceeași lipsă de merite literare, pentru o jumătate de an, în *Comitetul Luceafărului*? Căci fără a rămânea prea stingheriți de comparația dintre acestia doi, vom găsi, dimpotrivă, o frapantă asemănare între atitudinea lui *Pilat din Pont* și aceea a lui *Zăria din Satul Nou*: *Pilat* și-a spălat mâinile dinaintea *Sinedriului Evreesc*, iar *Zăria* a spălat putna încă înaintea intrării sale în *Comitet*, plecând urgent la Panciova, ba la șase luni a și ieșit din comitet, tot... *incognito*. Însă (și acum revine clara și marea deosebire dintre acești doi bărbați istorici) prin totala sa indiferență față de „Mișcarea Luceferistă”, *Zăria* n'a adus literaturii române nici pagubă și nici jenă, prin nescăiva poezie originală, *simbolistă*, *expresionistă* sau *hermetistă*, ba nici măcar printr'un singur rând de obscură proză *semănătoristă*, pe câtă vreme *Pontinul Pilat*, prin indiferența sa față de „Mișcarea Creștină”, s'a compromis pentru vecii vecilor, lăsându-l pe blândul *Isus* pradă nesăbuitei urgii jidovești.

La urma urmelor, de ce ne-am împiedeca, oare, de un om absolut nevinovat?

Numele lui *G. Zăria* ca membru în *Comitetul de Redacție* a fost tipărit în josul ultimei pagini a *Luceafărului* exact de 5 ori și, în sfârșit, a 6-a oară, în corpul numărului dela 1 Aprilie 1903, la rubrica *Redacționale*, când au ieșit dela revistă: *Stanca*, *Stoica*, *Zăria* și subsemnatul. La acea dată a fost deci anunțată și plecarea lui *G. Zăria* (în realitate, el plecase definitiv încă înainte de a intra în „Comitet”), așa că, prin dispariția lui formală dela 1 III. 1903, nu s'a făcut nici cea mai mică găurice în nemărginirea cerului albastru.

Să vedem acum care-i cazul răposatului nostru coleg de redacție *V. E. Moldovan*.

Vieța fără prea mult noroc a acestuia ar trebui împărțită în două epoci fundamentale: a poetului, umoristului, nuvelistului, romancierului și gazetarului ardelean antebellic: *V. E. Moldovan*, și aceea a ziaristului bucureștean, filogermanul din *Epoca Neutralității României*: *V. Drumar*.

Fiindcă o bună parte a anilor 1915 și 1916 am fost mobilizat și plecat din Brașov, împreună cu Reg. 2 Inf. K. u. K., tocmai la *Praga*, deci destul de departe de *Bucureștii* în care se petreceau marile frământări ale celor două tabere de Români: *antantofili* și *antantofobi*, aprecierea activității gazetărești și politice a decedatului *V. Drumar* rămâne s'o facă vreun contimporan, care i-o cunoaște mai deaproape. Noi ne vom ocupa de astădată exclusiv de tânărul publicist ardelean dela 1902.

Ca aspect exterior acesta era un june bronzat, mijlociu și bine legat, dar cu laringele permanent voalat, nu știu, numai din cauza tutunului sau a vreunei maladii serioase, voinicul murind relativ tânăr. De felul lui era din *Turda*, deci mare naționalist. Se știe că Turdenii, indiferent de naționalitate, se întec unii pe alții în patriotism. *V. E. Moldovan* era, pe deasupra dărului său românism,¹⁾ un om foarte mândru și ferm convins că poartă în sine mari și variate talente. Dacă nu mă înșel, era înscris la Drept, dar nici nu frecventa cursurile, nici nu învăța acasă. A și plecat în curând în Redacția ziarului „Tribuna” din Sibiu, unde cică era redactor. După cum vedeam, părea prieten cu *Goga*. Literaricește era însă foarte activ. În fiecare număr al *Luceafărului* publica o poezie, vreo schiță sau o nuvelă, apreciindu-le cu multă conștiință de sine. Încă în același an, 1902, i-a ieșit în editura Tipografiei *Poporul Român* din Pesta un roman (8^o mic, 158 pp. Prețul 1 Coroană) sub fulminantul titlu de *Meteor*, în care se zugrăvea tragică viață a unui alchimist, se vorbea despre reîncarnațiune, de Caucaz, de Indii, cu un cuvânt un mic roman românesc fantastic. Recenzia i-o făcuse *Dionisie Stoica* (în N-rul 2 al „Luceafărului”), critic ocazional, scăldat el însuși în apele fermecate ocultisto-teosofice, deasupra cărora naviga majestos șeful teosofilor români budapeșteni, amicul nostru mai bătrân, Secretarul Ministerial *Silviu Suciu*. (Dar despre teosoficul intermezzo budapeștan, cu alt prilej).

¹⁾ Pentru poezia sa *Roata dela Bălgrad*, publicată în *Libertatea* din Orăștie, redactorul gazetei *Iuliu V. Ioanovici* a făcut în 1905 un an de temniță.

După cât îmi pot da seama azi, din mândra atitudine de odinioară a lui *V. E. Moldovan* și indirect din cuprinsul scrisorii lui din 16 VII 1902, el avea convingerea că e un mare scriitor în devenire, având să înregistreze în curând egale izbânzi în poezie, nuvelă și roman. Atunci îmi părea un inchipuit. Răsfoind însă acum în liniște și urmărindu-i cu desinteres scrisul din anii 1902—3, trebuie să constat cu mulțumire că omul nu era lipsit nici de talent, nici de fantezie, nici de spirit, dimpotrivă, le avea pe toate din belșug, dar ceea ce-i lipsea, era cunoștința temeinică a limbii materne și acel simț ascuțit de autocritică, precum și cel artistic, indispensabile oricărui scriitor ce se respectă. S'ar fi putut invoca în favorul lui faptul că învățase la Unguri și că toată literatura, cât o știa, o cetise tot în ungurește. (Parcă *Goga*, *Lupaș* și atâția alții nu făcuseră și ei școală ungurească și totuși scriau foarte bine românește, încă din tinerețele lor!) Am făcut însă, în cursul vremii, o constatare interesantă: foștii elevi de liceu de odinioară, născuți și trăiți, în copilărie, în satele românești, își cunoșteau toți graiul părinților; dar „domnișorii”, născuți și trăiți la oraș, nu erau, decât cu rare excepții, stăpâni pe fraza românească neaoșe, nici în vorbă și cu atât mai puțin în scrisul lor, greoi și străin de adevărata fire a limbii românești. Evident, lucrările literare ale lui *V. E. Moldovan*, cu cât trecea vremea, se îmbrăcau și ele în haine naționale tot mai potrivite, fie datorită lui însuși, fie îndreptărilor stilare ce i le făceau *Ciura*, *Goga* și mai târziu *Taslăuanu* sau *Iosif Schiopul*.

La *Lucafărul* iscălea cu numele întreg, cu inițialele *V. E. M.* sau cu pseudonimul *Sirius*. Dacă cercetătorii literari ar răsfoi opera lui din tinerețe, ar descoperi, mai ales în seria de „*Confetti*”, scrisul unui umorist veritabil, plin de fină dar usturătoare satiră la adresa anumitor „*inteligenți*” ai vremii. Chiar versurile cele mai rău îmbrăcate românește, nu sunt lipsite de *idei*, uneori de un savuros spirit incisiv. Am credința că, dac'ar fi trăit și și-ar fi îngrijit progresiv *stilul*, ne-ar fi putut da scrieri care să rămână. Imi pare foarte rău că nu știu unde, când, din ce pricină și la ce vârstă a murit acest tovarăș de gânduri al tinerețelor noastre, o individualitate bineconturată și vrednică de remarcat; rog însă pe Dumnezeu să-i ierte toate greșelile, ce le-o fi făcut și să-i aline duhul cel neconținut frământat de mare neastâmpăr.

Dionisie Stoica venise la Budapesta din *Rodbavul* Țării Bârsei. Absolvent al liceului românesc brașovean cu un an înaintea seriei *Goga* — *Lupaș*, apoi student în litere și încă din anul III de Facultate redactor al gazetei țărănești săptămânale „*Poporul Român*” a lui *Dimitrie Birăuțiu*, apoi coproprietar al gazetei, tipografiei și casei de editură budapestane, în calitatea-i de prim ajutor al lui *Birăuțiu*, servind prin scrisul său la gazetă politică activistă a generației noastre inaugurată de *Aurel Vlad*, iar indirect, politica personală a lui *Birăuțiu*, ajuns în curând candidat de deputat oficial al Partidului Național, — de răposatul *Dionisie Stoica* s'ar chema c'am fost legat, *per fas et nefas*, printr'o prietenie de câțiva ani, care s'a răcit însă succesiv, până s'a stins cu totul. Intre timp, el terminase cursurile Facultății de Litere, fără să-și treacă și examenele ce-l calificau profesor secundar. În schimb și-a făcut *doctoratul în litere* cu teza: „*Vieața și activitatea lui Alexandru Vlahuță*”.

Fecior de dascăl de modă veche, deci rural prin naștere și întreg complexul însușirilor atavice — neimblânzitul egoism al plugarului și nestinsa lui sete de pământ, mascate binișor prin șiretenia țărănească — acest deghizat egoism rural îmbrăcase, în sufletul lui *Stoica*, forma unei nemăsurate ambiții, ce-l conducea în toate acțiunile sale din jurul gazetei *Poporul Român* și mai apoi a *Lucafărului*, încăput și el sub acoperișul editurii lui *Birăuțiu*.

Deși ascunzișurile lui sufletești nu erau pentru mine adâncimi insondabile, ele m'au silit să păstrez totuși anumite rezerve în prietenia noastră, fără să-i pot acorda niciodată inima întreagă, cum obișnuiești s'o dai adevăratului frate de cruce, căci constataseam, încă din primele săptămâni ale legăturilor noastre, că ne deosebim și ca gândire și ca simțire. La temelia amicitiei noastre el pretindea că sădise sămburele trainic al altruismului, din care trebuia să răsară, încă în capitala ungurească, copacul impozant al nădejților reciproce de mai bine, pe care fantezia lui bolnavă le zugrăvea uneori în cele mai trandafirii culori. Dar sămburele, crezut sănătos, nu putea incolți și rodi, fiindcă, din nenorocire, era învelit într'o scoartă groasă și amară: ambiția lui nemărginită, în disproporție cu puterile-i intelectuale și cele... artistice.

Dornic de-a pune mâna pe tipografia și gazeta *Poporul Român*, el țesea ca un păianjen laborios una după alta pânzele „abilităților“, menite să încurce definitiv pe vechiul stăpân, înlesnindu-i acapararea instituțiilor acestuia. Cusute însă cu ață albă, vicleniile lui Scapin erau dejucate de vigilantul *Birăuțiu* cu facilitatea copoiului de soiu, ce adulmecă vânatul dela mare distanță.

Bietul *Dionisie Stoica*! Om fără noroc în lume, fiindcă a *vrut* totdeauna mai mult decât a *putut*.

Din înălțimea visurilor sale de glorie și bunăstare, din *Budapesta*, hrânite zi și noapte de ambiția lui morbidă, valul neîndurat al vieții l-a coborât dintr'un oraș de provincie într'altul, până a ajuns în șesurile joase ale satului *Marghita*, unde devenise directorul unei băncuțe românești: *Luncana*. Intr'o zodie rea, soartea mașteră l-a dus de-aci până în adâncurile câmpiilor galițiene ale întâiului războiu mondial, din care, bolnav, s'a pomenit în curând în spital, iar de acolo, câțiva prieteni l-au dus până la... cimitir.

Când vorbim însă de viața și faptele unui *mort*, trebuie să ținem în mâni sfânta cumpănă a dreptății. Oricum am judeca pe cineva, să nu uităm că 'n lumea asta nimenea nu-i tocmai așa de rău cum îl credem, dar nici chiar așa de bun cum se ține. Cu toate greșelile lui din 1902, dela *Luceafărul*, să nu scăpăm din vedere activitatea lui gazetărească, de câțiva ani, dela foaia *Poporul Român*, fiind unul dintre așa zișii întemeietori ai gazetei. Când a părăsit *Budapesta*, a devenit pentru o vreme redactor al *Tribunei* din *Arad*, pe urmă redactor-șef al *Gazetei de Duminică* a lui *Ioan P. Lazar* din *Șimleu* și, cu acesta dimpreună, au scos din tipar remarcabila *Monografie a Sălajului*, fără să pot însă preciza partea de contribuție a fiecăruia. A mai scris apoi și-o piesă teatrală populară *Moise Păcurariul* (cu muzică brodată pe arii populare de *Iustin Cl. Iuga*), pe care au pus-o în scenă la *Șimleu*, cu prilejul adunării generale a despărțământului local al *Astrei*, actori fiind: *Ștefan Mărcuș*, *Nicolae Munthiu*, fostul director de bancă, *Ștefan Boeriu*, directorul *Primei Ardelene* și alți tineri și domnișoare din *Șimleu* și județul *Sălaj*.

Dacă pentru activitatea lui gazetărească, socială și națională, pentru binele ce l-a făcut prietenilor, anumitor tineri sau neamului său, trebuie să-i fim recunoscători, pentru *neajunsurile* prilejuite unora dintre noi, izvorite toate acestea din pătimașa ambiție ce-l stăpânea, îi vom zice un creștinesc: *Dumnezeu să-l ierte!*

Suflet mijlociu, el se credea în 1902 scriitor de seamă și poet; în realitate însă *poetul Stoica* aducea din satul său numai ușurința versificării în gen popular, fără s'aducă și scânteia sacră a țăranului-creator. Și dacă, datorită vechei școli de limbă românească a *Brașovului*, proza lui plugărească dela *Poporul Român* era... solidă, în schimb *poezioarele* lui, frumos și românește ilustrate pe câte-o pagină întreagă a *Luceafărului*, de către pictorul *Florian Mureșianu*, erau de-a-dreptul *indigerabile*, încât și azi mă mir cum au fost admise în revistă de *Alexandru Ciura* și mai ales de *Goga*.

La întemeierea *Luceafărului*, el mi-a făcut apreciablele servicii prietenești, dar ca membru al *Comitetului Redacțional* veleitățile-i poetice în continuă creștere m'au adus, repede, în corn de capră, m'au pus apoi în conflict indirect, dar cu atât mai sensibil, cu *Goga*, iar în timpul absenței mele din *Budapesta* (voiajul meu *Viena—Paris—New-York*, 25 Sept.—16 Nov. 1902), uneltirile lui fățișe împotriva lui *Tăslăuanu* și *Goga*, întemeiate pe viziunile lui teosofice și pe increderea oarbă în milioanele ce, aducându-i-le din *Țara Dolarilor*, o să-l salte la himalaică înălțime, din care va putea privi cu benoclu la „bieții *Goga* și *Tăslăuanu*“, niște minuscule vietăți bipede, frământându-se neputincioase în infima țărână din păcătoșita „*Raggia*...“ (iacă, m'am pomenit și eu utilizând vocabularul *teosofic*) — aceste statornice și grele rătăcirii ale lui *Dionisie Stoica* m'au pus la începutul anului 1903 în fața neînălăturabilei alternative: sau mă cufund în mediocritate cu *Luceafăr* și *Stoica* cu tot, sau salvez revista, cedând-o lui *Tăslăuanu*, chit că-mi îngropam în *Pesta* toate visurile literare, dupăce la *Paris* și *New-York*, bălaurul nesăturat: *perpetuum mobile*, îmi inghițise căsuța, pământiorul și restul gologanilor...

Neexistând însă pentru mine altă ieșire din... incurcătură, am ales calea a doua.

Sper s'aveți și Domniile Voastre impresia *certă* că n'am ales rău.



TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Corespondența lui I. Maiorescu cu T. Cipariu

comunicată de

Șt. Manciulea

Viena, 16 Aug. 1855

Domnule și Vere!

Eu scriu în alăturata Escelenței S. Mitropolitului, pentru cele ce-mi scriseseși. Dar pe lângă aceste i-am făcut o rugăciune și din partea mea și din partea lui Heufler, consilierului în ministerul de cult, că ori și cum să-i dați lui Pop stipendiul lui Maior, cu toate că, după știința mea, aveți mai multe stipendii vacante. Despre toate acestea am scris Mitropolitului. Cetește și D-ta scrisoarea către Esc. M. Sa. Sunt cuvinte și *moral* și *politice*, ca să dați stipendiul lui Maior, ori al altuia lui Ioan Pop din Brașov. Crezând că o să citești scrisoarea mea către Mitropolitul, nu-ți mai scriu despre celelalte împrejurări ale acestui tânăr sărac, dar plin de talente. Spun numai că unele cuvinte *foarte tari* în favoarea lui nu le pot pune pe hârtie. Dar te rog ca după ce vei vorbi cu Mitropolitul, și vei lua știință despre toate câte-i scriu, să stăruiești și pe la ceilalți Domni canonici și să implinți cererea tânărului. De cumva veți fi apucat să dați vro rezoluțiune negativă, ia vedeți, doar o puteți modifica. Cauza întârzierii mele cu scrisoarea e că eu am zis lui Pop ca să vadă în Sibiu cum stau lucrurile cu stipendiile, adică câte sunt vacante, și dacă s'au dat. Răspunsul lui Pop mi-a venit, dar eu sunt acum, precum știi, la țară, afară și n'am putut răspunde curând. Vezi dară de faceți pro omni casu ceva.

Ți-am trimis nește bani 25 fl. pentru Ana. Răspunde-mi numai simpliciter de i-ai receput. Tatăl meu mi-a scris în adevăr despre cei 50 fl., dar foarte târziu, încât eu fui constrâns a da la postă un urzoriu. Dar eu n'aveam lipsă de răspunsul tatăl-meu, ci numai de al Dtale.

Nu-mi spui ce faci? Cu ce te mai ocupi? Eu până va ținea cauza orientală, tot cu politica, n'am ce face, pentru că frații din Principate dorm. Ce rușine, să le apăr numai eu cauza!

Ai putea să-mi scrii câte odată, macar de urât. Și mie mi-e dor de voi, de părinți, de locurile unde am petrecut copilăria. Dar ce să fac? Sunt constrâns a mai șede a aici.

Tu vei fi citit câte ceva de prin *Ostdeutsche Post* de suveranitatea Principatelor, apoi din *Wanderer* despre altele. Am lăsat pe *Ostdeutsche P.* Dracului, că a căzut prea tare, și rămân numai la *W.* și peste puțin la care m'a provocat. Am rugat și pe Laurianu să pună și el mâna, dar el se plimbă prin Germania, și poate acum e în Paris. Am uitat să-ți spun că *Ost. d. P.* m'a batjocorit cu V. articuli despre suveranitatea Principatelor, lăsându-i plin de erori de tipar, ba uitând fraze întregi, cari au rămas pe de laturi. *W.* e cea mai bună gazetă aici. Oare ți-am mai scris ce am făcut la București? Spune-mi, și dacă nu, îți voi scrie.

Salută pe cunoscuții ce-și mai aduc aminte de mine.

Al Dtale văr și amic credincios, *I. M.*

Viena, 2 Octombrie 1855

Domnule și Vere!

Vesmintele bisericesti s'au expedit din Viena în 15 Septembrie, prin Liedeman din Pesta. În 24 Septbr. am pus pe Hirsch de a mai provocat pe Liedeman, ca de cumva nu le-ar fi expedit

din Pesta la Cluj, să nu mai întârzie nici un minut. A venit și dela Pesta răspuns că sunt expedite și eu cred că dacă până astăzi nu sunt în Blasiu, apoi sunt fără îndoială în Cluj, și până la sosirea scrisorii mele vor fi și în Blasiu. In 25 Septembrie am răspuns banii 583 fl. M. C. pentru cari alătur adeverința lui Hirsch.

Mitropolitul nu m'a chemat la ceremonia instalării: dar și almintea n'aș fi putut veni, afară numai când aș fi fost înștiințat mai dinainte, ca să-mi pun lucrurile la cale. Acum ar fi târziu, pentru că Maior merge în luna aceasta la Pesta pentru riguros, și unul e neapărat de lipsă aici totdeauna. Pentru mine, ceremoniile zgomotoase nu mai au farmec, dar cu atât mai supărat e Macedonfi, care crede că i-ar fi crescut importanța, dacă ar fi fost fericit a ținea și el acolo macar și numai un ciucur dela vesmintele părintelui Viale-Prela, dacă nu tocmai vreo luminare de ceară.

E supărat, mai ales după ce vede că Nagy a fost mai fericit decât dânsul. Fiecare om are ideile sale despre ceea ce poate da omului importanță în lume. Macedonfi încă are pe ale sale, pe cari eu unul nu i-le primesc. Să fi știut Macedonfi că nu o să meargă și el, poate că toată instalarea rămânea pe anul viitor, pentru că el e care a stăruit mai mult la nunțiul, la care credea că are credit mare. Mitropolitului scriu aici că Macedonfi voiește să fie agentul Mitropoliei și a celor două episcopii nouă, dacă câte trele împreună îi vor da pe an 1000 fl. M. C., adică Mitropolia 400 fl., Gherla 300 fl. și Lugosiu 300 fl. Atunci iese din oficiu, de care era să se lapede de mult.

Eu zic că e bine, că mai bun de treaba aceasta nu puteți afla.

Ceea ce-mi scrie tatăl meu despre Adam, m'a supărat foarte mult. Te rog, vere, chiamă pe Adam odată la Dta, și în numele meu să-i spui că cât voi trăi eu, nu voi suferi ca surorile mele, ori părinții să fie supărați de el, și să nu se încreadă în medalia ce are, care nu-i dă nici un drept la averea părintească. Eu credeam că Adam o să se facă mai cuminte și o să umble ca să-și câștige binecuvântările dela părinți, nu blestem Te rog să-i spui să se îndrepteze, că dacă nu, sunt multe mijloace de a-l înfrâna.

Poate să fie lucrul și esagerat de alteori, dar poate să fie și adevărat. Ear istoria cu sora-mea Teodosia, mi-se pare că e născocită de Adam, căci bărbatul ei nu poate fi așa de sec să nu înțeleagă că starea Anei și a bărbatului ei e cu mult mai neplăcută decât a lui, care are o moșie bunicică. Dar de o fi așa, apoi te rog fii mijlocitor și într'aceasta, și chiamă odată și pe acel cumnat și-i deschide ochii.

Nu te supăra că te însărcinez cu de aceste: chemarea unui preot e de a face pretutindeni pace.

Al Dtale sincer amic, *I. M.*

Aulus, Trebonius Laurianus „tribuni nomine decoratus” nu s'a întors din Italia. Oare Românii nu mai învață minte?

Viena, 30 Ianuar 1856

Domnule Vere!

Nu mă pot mira de ajuns, cum de nu stăruieți pentru a se răspunde celor din urmă trei stipendiști stipendiul lor anticipativ. Toate stipendiile scolastice ale statului se răspund anticipativ. Cei trei stipendiști din urmă s'au înecat în datorie cu dobânde grele. Când or să scape ei de aceste? Mureșianu și Culcerul, dacă nu se va face curând o îndreptare, sunt nevoiți a vini acasă. Pe semne acesta e și scopul celor ce au dat această nedreaptă idee. Am scris și Escel. Sale despre aceasta. Asemenea i-am scris și despre *Pamfletul lui Sabinu*, ce să faceți. Eu l-am tradus din mandat: să vedem ce impresiune va face. Vă voi mai scrie despre aceasta. Vorbește cu Escel. Sa.

Oficerii Novac, Căpitanul și Pascu, mi-se pare că vor să se roage, adică pe Capitul, ca să-i împrumutați cu 400 fl. C. M. Vezi, vere, de-i ajutați, scoateți-i din strâmtoarea în care au căzut.

Am căpătat programa abia la Crăciun. Mi-a plăcut foarte. Încă odată, nu lăsați ocaziunea de a înfrâna pe proclatul dela Sabinu, vorbește cu Escel. Sa și vezi ce-i scriu.

Dar de ce nu-mi mai scrii? O să vii cu Mitropolitul în primăvară aici?

Al Dtale credincios și sincer, *I. Maiorescu.*

Viena, Iunie 1856

Vere!

Te-am căutat de două ori la Daum, am venit și acasă și nu te-am aflat. Cărțile le iau cu mine, dar rogu-te fă-mi o însemnare de autorii ce știi că ne pot lumina asupra istoriei țărilor ocupate de slavii de miază-zi, Croația, Dalmația, Istria etc. și o lasă lui Maior, ori o trimite cu Pompiliu la mine acasă.

Negăsind nici pe Esc. Sa părintele Mitropolit acasă, fii bun și-i spune că am venit să-mi iau ziua bună.

Imi pare rău că nu te-am aflat acasă. Fii sănătos,

I. Maiorescu.

Viena, 7 August 1856

Vere!

Eu am început un curs de limba engleză, nu cred să mă întorc în România până în primăvară.

De Istrice nu-ți scriu acum, dară de mă vei întreba, voi răspunde. Se poate să merg în Roma și să petrec colo o lună în Campania Romei, și atunci voi mai vizita pe frații din Istria și vechea Liburnie, cei din insula Veglia au pierit, s'au stins de 60 ani, abia dedei în Paitia (Paglizza) de [un] moșiu, care-și mai aducea aminte de unele cuvinte. E oare speranță de a mai afla limba română și la Vlachi Croației, anume la Moravițe și pe marginea coralului Mavlaca în Dalmația, apoi aproape de Zeng? Voi cerceta tot ce voi putea. N. B. De voi merge în Italia. Dar și rezultatul din Istria, Liburnia și Veglia, e mulțumitor.....

Dorind a ști ceva pozitiv de Istria, fă-mi întrebări precise, la care-ți voi răspunde, căci altfel sunt ocupat cu altele.

București, 4/16 Febr. 1859

Vere Cipariu!

Malat și restrâns în casă cum sunt, recepui în minutul acesta scrisoarea lui Puianu, că soru-mea Eva ar fi găsit un om bun să se mărite. Mă grăbesc a te ruga să binevoiești a-i număra o sută Nr. 100 fl. M. C., adeca 300 sfanți. Te rog să chemi îndată pe Puianu, ca să înștiințeze pe soru-mea că timpul e scurt.

Eu înțeleg 100 fl. de cei vechi, adeca 300 sfanți ori în natură ori în galbeni. Pentru primirea acestor 300 sfanți, să te adresezi la Constantin I. Pop, pasu Handelsmann în Brașov, însă numai după 15 zile, pentru că vărul nevastei mele Const. I. Poppasu se află aci în București, și nu se întoarce acasă până după intrarea noului Domn, ce va fi în București pe Duminică 8 Februarie.

Barițiu e aici, Laurianu e aici.

Alegerea ce se făcu e o faptă mare. Să vedem cum va reieși.

Trimite-ne: câte 4 exemplare din relațiunile dela examenele anilor 1857 și 1858 cele scrise în limba latină.

Apoi: 10 exemplare din broșurele câte au mai ieșit din Antologia D-voastre, adecă probele de limbă veche românească.

Vezi că eu scriu pe *genunche* în *pat*.

Eu șed în București strada Amza, Nr. 25, la profesorul Leca.

Peste trei zile să ies afară. Laurian și eu stăm tot așa neașezați.

Al D-tale văr, I. Maiorescu.

București, 4/16 Octombrie 1861

Mult dorite Vere!

Eu am fost și în vara asta în Istria și am mai completat studiile anteriori. Acum ca simplu profesor mă voiu putea ocupa mai bine cu limba națională și istoria. Pentru elaborarea studiilor relative la Românii istrieni, îmi sunt necesare studiile D. T. asupra limbii macedo-române.

Nu știu dacă ai tipărit ceva: văd numai în *Gazetă* o gramatică după diversele dialecte. Te rog trimite-mi îndată, ori prin Barițiu, I. Mureșanu — prin Brașoveni ori prin poștă, toate câte ai tipărit asupra limbii, precum și relațiunile dela finitul anilor școlastici, de când ești director al gimnaziului.

Dacă afară de elementele de gramatică după dialecte mai ai ceva despre limba macedo-română, te rog a-mi comunica, fie și în manuscris și ți-l voi înapoia îndată. *Analectele literare* tom. I le am. A propoz! Ți-am trimis banii pentru ele? Pare că era câte un fl. precum e tipărit pe scoarță, dar am uitat câte exemplare erau. Inseamnă-mi. Eu le-am fost distribuit pe la cunoscuți, însă câteva s'au vândut.

Inseamnă-mi atât ce-s detor pentru *Analecte*, cât și prețul celor ce-mi vei trimite acum.

Vere! Te înșeli când declari în *Analecte* pe „se nu te ascultare”, „se greșire”, „se începere” drept perfect condiționat. (Anal. pag. 5). Acesta e futurum conjunctiv sau condiționat: Si te auscultaverit, si inceperit. Asemenea pag. 16—17: se fure ochiul tău, pe care-l esplici simplu

cu *fuert*, e viitorul condiționat *si fuert*. Românii din Istria îl au: *se furu et se furo, se fure: si fuero*.

Se 'nțelege că și D. T. vei primi dela mine, tot ce voi publica.

Ți atrag luarea aminte asupra optativului istriian, când prepun formativul, zic ca noi: *mâncarea-șiu, averea-șiu*, dar apoi antepuindu-i formativul acestui mod și timp zic: „*rassiu mânea, rai mânea, rar mânea, ramu-rasi, rar-mânea*”.

Ce zici la acestea?

Asemenea zic: *aremu, arefi, au: avem, aveți etc.* dar zic și ca noi: perfect fără auxiliare nu-i, au i-au pierdut. Iată o construcțiune istriiană: *Domnulu se poate rugu si pre cale, si când se merge durmi, in basereca, când preutul spune si nu a se ruga*”.

Trimite-mi rogu-te de ce te rog curând și îi sănătos

I. Maiorescu.

Acusativii istriieni toți fără pre: *mine*, ca și în *Analecte*.

București, 10/22 Octombrie 1862

Mult stimat Vere și Amice!

Cu plăcere ți u peana (să pun apostroful tău între n și a? — ba). Cu plăcere ți u peana, spre a-ți scrie, și mai întâiu spre a-ți imputa de ce nu mi-ai răspuns la epistola prin care te rugasem să fii bun să-mi trimiți prin Barițiu câte un exemplar din operele D-tale, afară de *Analecte*, și specialminte de vei fi scris ceva despre limba fraților din Macedonia, Tesalia etc. Despre aceasta din urmă, despre limba Traco-romanilor (nu fără cuvânt a zis Thunmann așa) te dispens, însă nu de cealaltă parte a rugăciunii: Văzui la Laurian Apologia D-tale: acum e la mine. De ce nu mi-ai trimis și mie un exemplar? Îți mulțumesc pentru această Apologie. Vere, de ce nu considerați interpelatura lui Diaconul cu Eutropiu L. 15 C. XV? In editura lui Sckonkovius, curățită de adausele lui P. O. după codicele dela Gand, stă numai așa: „*Provinciam Daciam quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vostatii anni Illyria et in Moesia collocavit et est in dextra*”, etc. Și atunci rămâne numai a examina crezământul lui Vopiscu, care se condamnă singur.

Când vorbisem cu Miklosich în vara trecută, nu ieșise Nesur al lui întreg, de aceea n'am luat nici partea I ci am lăsat pe Maior să-mi trimită opul tot, după ce va ieși, și fiindcă nu mi l-a trimis, credeam că n'a ieșit. Din Apologie văd că a ieșit.

Am scris să-mi vină. Sunt curios a afla, a) de ce a schimbat pe *Voloch* în *Vlach*, b) de ce locul din cap. XIX îl face altfel de cum e anticipat la Scholzer II, p. 119? Observ că Scholzer, deși într'un loc, urmând pe Dlugosz, întreabă: oare *Volochii* care au alungat pe Schiai nu sunt Longobarzi? mai la vale revocă aceasta, și în prefațiunea la tom. III. mărturisește că nu știe pe cine să înțeleagă prin *Volochi*.

Nu cred că Nestor ia pe *Volochi* și pentru Români, fiindcă pe Români îi numește espres *Rimliane*, dar e cea mai mare probabilitate că *Volochii* însemna la el și italian.

Sunteți în eroare crezând că limba Romanilor din vechiul Iliric e tot un dialect cu a celor din teritoriul gîntei trace. Afară de aspirațiunea lui *r* la început, care însă diferă în pronunție și de nepunerea totală a lui *l*, celealalte sunt ca la noi, au însă atâtea ce difer și de Traco-romani și de Daco-romani, încât e imposibil a nu le recunoaște o nedependință proprie, și de noi și de Traco-romani.

Studiile mele nu-s încă terminate: în vacanța de acum abia am terminat vocabularul illiro-român și traco-român; acesta are a se mai adăuga. M'am incurcat în grele cercetări istorice, în care mai întâi de toate sufăr de lipsă de cărți, și astăzi nu prea sunt în stare a vărsa bani pe ele. Numai *Glossarium mediae et inf. Graecitatis* m'a costat în loc, în Paris 120 franci! Pe Hahn încă nu mi l-am adus, s. c. l.

Și așa merge greu. — Cât pentru ortografie, Vere, eu sunt constrâns a mă ținea de principiul de a turna literile primitive cu oarecare mică modifi cațiune, care să nu altere forma primitivă, să arate însă variațiunea sunetului primitiv. Motive de mare gravitate mă constrâng acuma așa, pentru că după desvoltarea ce au luat astăzi doctrina despre sunete (*Laut lehre*) din punctul de vedere istoric, e necesar a ne prezenta odată limba așa cum se pronunță în realitate, în limba biblică și în România mică, etc. Dar cum zic, aceasta o fac numai pentru mine, și nici decum pentru a fi autorul unei nouă ortografii.

Mai repet rugăciunea, să-mi trimiți din opere câte un exemplar și să ne comunicăm ideile mai des. Vasta D-tale erudițiune mă ajută mult.

Crede-mă, Vere, că m'am aflat în absolută imposibilitate de a veni la adunarea Asociațiunii. Mai mult doream să petrec cu D-ta, să mă luminezi în oarecari puncturi. Sper că la vară voiu putea veni.

Știi, Vere, că eu nu pot crede că Bulgarii n'ar fi de origine Schiai? Cum poți crede ca un popor cuceritor, în curs de mai puțin de 200 ani să-și piardă limba și să învețe pe a supușilor Schiai, tot așa de neculți ca domniții lor?

Dar să lăsăm aceste, precum și că Românul pe Bulgar l-a numit Schiau.

Spune închinăciunea-mi Esc. Mitropolitului, Domnului prepozit Rațiu, tuturor D-lor canonicici și amicilor ce nu m'au uitat.

M'am indignat de șarlataniile Papiului și puturoasele laude în *Tesauru* III—IV. Nu știi ce om stricat e!

Spune sorei mele, Anei, că mă trudesc a-i procura un ajutor.

Al D-tale supus *I. Maiorescu*.

N'am timp să releg scriptul.

București, 8 Decembre 1862

Vere!

Eu glumii cu apostroful D-tale, de aceea cred că și D-ta glumești esplicându-l din elisiunea lui r. De ar fi așa, ai pune apostroful și la plural și la masculine, unde pretutindeni se elide a din articol. P. de es: *pene-le mele*, în loc de *pene-ale mele*, *omu-lu trebei*, în loc de *omu-al trebei* etc.

Dar să lăsăm acestea.

Nu ți-am răspuns îndată la epistola din 9/21 Noembre, și nu pentru gustul de a trăgăna cu anii răspunsul, ci pentru că Odobescu, căruia i-am arătat epistola, era prea ocupat cu bugetul. Sper că-ți va fi scris: cel puțin sunt 6 zile de când mi-a scris că-ți răspunde peste una sau două zile, trimițându-ți pe Coresi și promițându-ți Mărgăritul, de care el zice că se află multe și de care eu știu unul la părintele Dionisie, administratorul episcopiei Buzăului. Dionisie se află la Buzău. Dacă Odobescu până atunci, adică până la venirea lui Dionisie ce se așteaptă, nu-ți va găsi un exemplar, vom ruga pe popa să ți-l deie.

Am vorbit și de biblioteca D-tale. De ce însă voiești a o vinde? Strâmtorat nu ești. Ori voești a mai cumpăra latifundii? (*quae civitatem perdiderunt*). Să ne mai înțelegem despre aceasta. Când va fi și va fi, vom pândi ocaziunea și bani în tezaur. Cam la cât sue valoarea?

Indată ce vor ieși „Principia”, te rog repede-mi un exemplar. Știi bine că cu studiile mele, ce începuseră a ieși în foaie, am pus puține probe de forme vechi latine, fiindcă multe era tot acele ce ieșiseră în „Organ”, și m'am provocat la D-ta. Eu mi-am pierdut multe escripte, între cari și cele relative la forme de aceste.

Văd din „Apologie” că ai pe Dioscoride, însoțitorul expedițiilor militare romane la Dunăre. Aici în bibliotecă se află o edițiune mizerabilă, în 16^o, numai latină. Dacă-l ai în original, trimite-mi acele 30 cuvinte dace, ca să cerc și eu. Grimm declară pe unele de galice, așa și Dieffenbach. Trimite-mi prin urmare acea mică listă de vorbe în original. Edițiunea latină dela noi e plină de erori.

Biblioteca colegiului s'a completat, sau mai bine locupletat mult, și catalogul ce se tipărise și de care vorbești, nu mai e de nicio treabă, altul nu s'a mai tipărit, și nu știu dacă fondurile ce văd că se alocă acum vor permite a tipări în 1863 altul.

De ce nu-mi răspunzi la partea literară a epistolei? I. Cristianu s'a numit cap de expeditură postală la Turnul-Măgurele, colo unde se varsă Oltul în Dunăre, în județul Teleorman.

Fii sănătos, vere, și nu mă uita

I. Maiorescu.

Scrisorile le poți adresa fără locul locuinței, că mă cunosc ai poștei.



GÂND ȘI FAPTĂ

Octavian Tăslăuanu și drama tăcerii

Octavian Tăslăuanu a fost înmormântat prin colectă, dela mână la mână, a prietenilor și cunoscuților săi. Nici că se putea omagiu mai ni merit unui om care și-a trăit din plin viața, ca pe o mare dramă.

Octavian Tăslăuanu, ctitor al „Luceafărului!“ Octavian Tăslăuanu, autentic scriitor! Octavian Tăslăuanu, luptător cu pana și cu spada, pentru cau a neamului său! Octavian Tăslăuanu, reputat economist! Octavian Tăslăuanu, fost ministru...

Dar deasupra tuturor acestor însușiri, care toate se rezolvă în randamente concrete și în perioade agitate și zgomotoase, se găsesc mari răstimpuri de tăcere în care contemporanii grăbiți, interesați sau indiferenți, nu recunosc decât înfrângeri sau sleire. Și poate că aceste răstimpuri sunt tocmai cele mai rodnice pentru omul de mare simțire. Secolul nostru vorbește în special de marii realizatori; secolele trecute vorbeau de marii gânditori. Dar mai e o importantă categorie, cea a oamenilor marelui simțiri, oameni la care simțirea depășește și lucrul concret și gândirea trasă în silogisme. Acești mari simțitori prind și aduc un strop de divinitate în umanitatea noastră mizeră. Fiindcă nu există gând și faptă de reală valoare sau de eternă valoare, care să nu aibă la bază simțirea. Numai prin simțire omul poate premerge atât gândului cât și faptei, numai prin simțire el poate să treacă de formulele trecătoare și interesate ale clipei și să ajungă la obârșia unde par'că se elaborează gândul lui Dumnezeu, numai prin simțire omul poate să intuiască, dincolo de această continuă învălmășală a clipelor, drumul adevărului și să prindă, prin caleidoscopul împrejurărilor contingente, ființitatea frumosului.

Contemporanii cer lucru imediat, adică lucru efectiv. Dar lucrul efectiv este fatal legat de îngustime. Un lucru mare se efectuează pe un plan în parte concret, în parte ideal. Și când nu răspunzi la interesele lor imediate, fiindcă planul ideal depășește pe cel concret, urmează dezastrul în

care omul marelui simțiri, mai bine zis omul simțirii eroice, nu are, ca refugiu, decât tăcerea. În ce stare va să se găsească insul care trebuie să-și înăbușe contorsiunile dureroase ale sufletului și strigătele de desnădejde ale întregii făpturi? El nu are altă scăpare decât să se retragă în bârlogul tăcerii. Bârlogul său, Olimpul tăcerii! Aci se joacă marea dramă a omului. E mare dramă să taci când poți vorbi, e și mai mare când ne mișcarea ți-e impusă prin silnicie... ea devine tot mai acută, pe măsură ce simțirea se subțiază. Dar în reclusiunea tăcerii se rezolvă și splendidul epilog. Aci omul marelui simțiri găsește visul... Visul, eternul suflu al Dumnezeirii... visul, marelui consolator al clipei... visul, marelui depozitar al puterilor vizionare. Din tăcere omul marelui simțiri iese întărit față de el și mai folositor obștei.

În viața lui atât de zbuciumată pentru cauza românismului integral, Oct. Tăslăuanu a trebuit să se învălue de tăcere. Dar în fața mormântului lui proaspăt, noi cei dela „Luceafărul“ de azi ne mărturisim crezul nostru sfânt. Tăcerea poate deveni gând și faptă, creind valori ce depășesc cotidianul, - tăcerea ce întărește și dă puteri vizionare marelui simțiri.

Oct. Tăslăuanu a vorbit mult și a tăcut mult. Va rămâne fără indoială pentru istoria literară ceea ce el a vorbit, va rămâne pentru noi, pentru marea obște română, mai ales acea risipă de avânt nescrisă, nevorbită, nemărturisită, care va încălzi poate anonim întreaga obște română, avânt pe care marea lui simțire l-a elaborat în reclusiunea tăcerii. Pentru noi tăcerile lui Oct. Tăslăuanu rămân un perpetuum mobile în care, fără să vrem, suntem prinși.

Oct. Tăslăuanu a fost înmormântat prin colectă, dela mână la mână, a prietenilor și cunoscuților. Soarta a impus prin moarte un nou simbol, cel al solidarității. Oamenii când își întind mâinile, indiferent de cauză, fac un jurământ. Și cele mai trainice jurăminte sunt cele izbucnite în tăcerea solemnă a morții.

VICTOR PAPILIAN



CRONICI

Gh. Atanasiu: Moara roșie¹⁾

Mai interesante decât războiul, pentru inspirația literară, atât prin dinamismul precipitat al transformării cât și prin factorii lor psihologici, sunt timpurile care urmează imediat după aceste ciclice plăgi ale omenirii. Războiul, deși poate părea paradoxal, dela un moment se normalizează — ne menținem bine'nțele pe teren strict psihologic — devenind un fapt banal cu toate tragediile și mizeriile pe care le implică. Stările sufletești, care-l domină, se pot ușor sprijini pe contrastul dintre lumea de gândire și simțire a celor de pe front și a celor de acasă. În consecință scriitorului, penetrant observator al realității, i se impune pentru a crea puternic și 'n durată sau geniul constructiv al unui Tolstoi bunăoară, sau o deosebită capacitate de singularizare și originalitate, până în a trezi iluzia unei literaturi desfăcută de orice podoabă sau balast literar. Ne gândim la jurnalul de război al unor combatanți din războiul trecut, publiciști cu răsunet mondial, și la alții, rămași necunoscuți. La toți această însă observația a fost făcută *sur le vif* și s'a adâncit până la desinteresarea artei printr'un *inconformism esențial*.

Iată de ce credem că scriitorul de profesiune, meșteșugarul condeiului, al cărui scris se situează între arta literară și o sociologie literarizată, va găsi mai ușor momente, stări sufletești și figuri caracteristice într'o epocă de bruște răsturnări de valori, cum sunt acelea de după un război. Și e ciudat în această ordine de idei că evenimentele așa de interesante din punct de vedere social, care s'au desfășurat în Ardeal și Bănăt în toamna și iarna anului 1918, după prăbușirea monarhiei habsburgice și până la instaurarea regimului românesc, n'au ispitit condeiele scriitorilor noștri, altfel destul de generoși în a scruta și analiza banalele mărunțișuri ale vieții rustice și urbane. D-l Atanasiu, după informația noastră singurul până acum care a întreprins zugrăvirea acestor timpuri trecute, dovedește deci o intuiție inteligentă în alegerea subiectului, interesant atât prin latura de surpriză cât și prin posibilitatea amestecului de pasiuni colective și destine individualizate. O artă la fel de inteligentă îl ajută la construcția părților componente ale romanului, D-Sa dovedindu-se un abil regisor de film.

Moara roșie este un sat, numit așa după o moară, care-și are povestea ei. În satul acesta bănățean, de gospodari înstăriți, toamna anului 1918 a adus un vânt de răsccoală și libertate. Soldații sosesc de pe front cam desorientați, gă-

sindu-și gospodăriile păraginite, nevestele și copiii extenuați de privațiuni și de șicanele autorităților. Vechii stăpâni, printre ei marele proprietar Barabaș Bissingen Kalman, își trăesc ultimele clipe ale unei domnii abuzive și tiranice. Pe tot cuprinsul regiunii satele sunt în fierbere, o atmosferă asemănătoare cu cea descrisă magistral de L. Rebreanu în *Răscoala* anului 1907. O patrulă ungurească trece prin sat și impușcă pe gospodarul Niculae Cumpănici, acuzat de bolșevism, pentru că se pregătea să ingroape o ladă cu cartușe, găsită în dosul casei. De groază și durere Ana, soția lui, s'a mutat la tatăl ei, moș Barbu Ilin, unul dintre fruntașii satului, o nobilă figură de țaran cu milă părintească pentru toți nevoiașii, fie ei Români, Șvabi sau Unguri. Nemulțumirea față de notarul renegat și samavolnic și față de baronul distant, rece și asupritor e în creștere hotărâtoare de fapte. În cărciuma satului se plănuește alungarea notarului, confiscarea registrelor doveditoare de ilegalități și gătuirea baronului: „Se fluturau frânturi de gânduri vijelioase și indemnuri pentru răsvărire. Cineva dacă ar fi intrat în cărciumă și s'ar fi așezat nevăzut într'un colț, din haosul de cuvinte și ciocăniturile de sticlă, ar fi desprins gânduri, pentru ale cărora infăptuiri nu mai poate fi nicio piedică: — Vine? — Cine? — Revoluția... — Și ce Dumnezeu să facă în sat la noi? — Să gătue! — Pe cine mă? — Pe baron. — Numai. ? — Și pe notar.. — Păi, de ce? — E vremea noastră... O impușcat pe Nicolae! — Dar când vine? — Așteptăm aici? — Ne cheamă ea... — De ce? — Să aducem ceva de lovit... topoare... — Să mai așteptăm. — Păi, de ce? — Poate... — Ce poate? — Vin Românii. — Până vin Românii terminăm cu ei... — Să terminăm! — Dar ce folos avem? Ne facem păcate! — Dar cum îi pedepsim? — Ne silește cineva? — Revoluția! — Așa...! Păi, baronului îi luăm vitele și le dăm cui n'are. Tot așa facem și cu grânele...” (Crâmpoie de fraze destul de sugestive, deși cam stângace, amintind prin verism faimosul dialog țărănesc al lui Caragiale). Printre răzvrățiți ține hangul șvabul Iohan Müller, care are o veche socoteală cu baronul din cauză că l-a deposedat de moara strămoșului: „O lulea mare și veche îi decorează (sic!) fața, iar fumul de „duhan“ ascunde, ca după o perdea, privirile lui șirete și ironice. Puțin îi pasă de Unguri, de Șvabi și de Români din sat. Pentru el, toți sunt la fel. Știe românește, știe un-

¹⁾ Roman. Ed. „Cugetarea“ București f. a. 308 pg.

gurește, știe șvabește și-ți vorbește cum îți place. Tot satul îl iubește pentru că-i bun la suflet." Îndeosebi de îndârjiți sunt Kocsiș Pișta, muncitor care a suferit mult din partea baronului și al cărui cap este plin de teorii socialiste, și românul Gheorghe Putici, care, întors de pe front, și-a găsit nevasta înmormântată și cei trei copii pe drumuri: „Slăbia zi cu zi, și odată au venit trimișii notarului să-i ceară darea pentru nimicul de casă. N'a avut bani. I-au luat atunci perinile dela capul copiilor. Din ziua aceea a căzut la pat și nu s'a mai sculat. Astăzi, Gheorghe Putici, care știe cât de ușor se omorau oamenii pe front, ocolește pe notar, de teamă să nu-i vină indemnul să-i sară în gât." După scena dela cârciumă, patronată de grăsulia doamnă Rachel Grun, care distribue *rachia* din dosul tarabei, filmul rulează prezentându-ne cele trei momente principale ale revoluției din sat: la primărie, la castelul baronului și împușcarea capilor răscoalei de către plutonul comandat de locotenentul Barabaș Zoltan, fiul baronului, într'un moment de cruzime neierlătoare, când sângele strămoșilor și instinctul proprietății periclităte îi întunecă rațiunea. Ceea ce este de reținut din aceste scene de desfășurare colectivă este, pe lângă schițarea prin câteva linii caracteristice a principalelor personaje, pe lângă atmosfera revoluționară bine prinsă, mai ales *dozajul* judicios al motivelor psihologice, sociale și naționale care imprimă specificul rebeliunii. Astfel fruntașii țărani: Moș Barbu Ilin, Simeon Manea și mai tânărul Petru Bugariu, deși adânc pătrunși de ticăloșia notarului și de nedreptățile baronului, caută să stăpânească situația, mulcormind pe săteni, atât la primărie, unde notarul reușește să se furișeze pe-o ușe dosnică, cât și în fața castelului, unde compun o delegație în frunte cu preotul ca să convingă pe baron să distribue bucate pentru familiile celor întorși de pe front. Grija lor pentru viața celor din sat, ca și pentru prestigiul unei orânduiri sociale străvechi, descoperire anumite trăsături sufletești, în care nota națională nu are nimic artificial și declamatoriu, iar cea socială răspunde c'o verosimilitate perfectă structurii economice a clasei acestor țărani gospodari, contrastând interesant cu comportarea celor pripășiți: Kocsiș Pișta și Iohan Müller. S'ar părea că 'n ciuda unui *tendenționism de stilizare*, de manieră semănătoristă, meliorist și plângăreț, intuiția sociologică ascuțită salvează prin justețea observației chiar și *valoarea literară* a acestor pagini, de altfel cele mai reușite ale romanului. Verva de jurnalist a autorului își găsește în ele derivația sa naturală.

Căci restul este incomparabil mult mai slab. Mai ales părțile episodice de revenire în trecut, amorul tineresc cu efuziuni sentimentale naive între studentul Radu Ilin și Ildiko, fata baronului, sunt clișee banale și decolorate, servind autorului pretext pentru o prelungire a acțiunii în lumea politică românească de după unire.

Totuși în partea doua a romanului Ildiko nu ajunge soția lui Radu, ceea ce ar fi fost mai puțin romantic, ci la sugestia și indemnul lui Zoltan, deputat în coalțiție cu partidul românesc la putere, se căsătorește cu Iuliu Cruceanu, fiul notarului renegat, dar prefect românesc al județului Timiș. Din această situație delicată psihologică, însă nu îndeajuns de exploatată în virtualitățile ei de către autor, ea va servi spionajul unguresc ca transmisătoare de mesagii. Descoperite firele până la urmă, Ildiko este arestată și cu toată apărarea *nobilă* a lui Radu, condamnată la zece ani muncă silnică, ceilalți scăpând peste frontieră, iar soțul nevinovat, deși achitat, prăbușindu-se sufletește.

Peripețiile acțiunii sunt conduse și 'n partea aceasta cu deosebită îndemănare, după modalități însă mai mult de

film, fără analiză psihologică bine motivată. Sărbătoarea electorală dela castel, cu figuri azi răsuflăte și puțin interesante de foști politicieni, prinși în trăsături caracteristice, însă de suprafață: un deputat Tibi Cioancă, voinic dar cu creierul incleiat; un senator Pavel Mitruț cuprins de-o semibefie politică, cu 'n obsedant refren „că-s negruță,.. nu-s țigană, tra, la, la..."; un tânăr *cultural* Victor Spuru etc., are ca rezultat palpabil logodna prefectului cu Ildiko. O altă scenă similară, însă opusă: reuniunea în casa învățătorului scăpat recent din temnițele ungurești, a celor învinși în alegeri, cu amare reflecții ocazionale, cu lamentări sentimentale insuficient susținute prin idei și hotărâri virile, și cu proteste romantice și platonice. Șefii opoziției: preotul Velișoreanu, învățătorul și tânărul avocat Radu Ilin și țărani fruntași din sat hotărâsc înălțarea unei troițe pe locul unde-au fost împușcați martirii naționali, jertfe ale furiei șovine a deputatului Barabaș Zoltan. În sfârșit, trecând peste părțile episodice: o iubire idilică și fără nerv, plină cu excursii filosofice, între Cornelia, fiica învățătorului și același Radu Ilin, promovat — se pare — de autor în prim tenor al iubirii, și moartea eroică a lui Iohan Müller, cuprins de viu de flăcările moarei părăsite, aprinsă de el ca o tardivă și zădarnică răzbunare; romanul se 'ncheie cu momentele arestării lui Ildiko și cu spectacolul procesului. Impresia globală cu care rămânem este a unui bun scenariu, care, montat, ar putea fi un original și interesant film românesc, atât prin conținut, cât și prin viziune.

Dela arta filmului la arta literară este totuși o distanță destul de greu de străbătut și unde abilitatea poate fi mai curând un obstacol, decât un avantaj. Această afirmare sibilină este poate bine să fie demonstrată. Într'adevăr acțiunea, deși intrunește toate elementele senzaționalului și ale pitorescului, deși este clădită pe o temă cu semnificație puternică de contrast între două lumi și este bine condusă chiar și în părțile de detaliu, lăncezește pe alocuri și nu ne produce acea *palpitare a așteptării*, care, deși unora li s'ar putea părea neesențială, constituie însuși nodul vital al retoriceii epicului. Incordarea aceasta de natură psihologică nu se poate produce decât printr'o iluzie, stărnită de-o subtilă dozare și distribuție a imponderabilelor timpului, care rămâne și în artă singura noastră modalitate de trăire. *Timpul estetic*, spre deosebire de cel existențial, dispune însă de-o capacitate mult mai mare de condensare și nu se poate realiza decât prin gradații aproape imperceptibile de obvenire sufletească, și nu prin logice și simetrice blocări ale situației. Lungimile, care abundă în roman, fie sub formă de retorism lacrimogen, fie ca divagații și reveniri episodice într'un trecut legendar sau romanțios, nu pot trezi și susține interesul decât în cazul unui puternic talent verbal descriptiv sau al unei analize psihologice subtile și motivate prin sondări complexe, pe care nu le putem găsi în *Moara roșie*. Romanul d-lui Atanasie cuprinde prea mult constructivism și prea puțină finețe. O dibuire naivă în căutare de efecte de stil, fie prin personificări forțate (s. ex. „solilocul liniștii", pg. 162), fie prin excесе declamatorice, amintind tiradele lui Alecsandri despre virtuțile Românilor („...Căci minunate și mărețe sunt darurile firei săteanului din Moara Roșie! Când îl crezi mai tulbure, el e mai senin ca oricând. Când îl bănuiești mai furtunos, el e mai pașnic decât îți inchipui..." pg. 205), fie prin frustetă naturalistă (momente din scena execuției), lunecând uneori spre melodramaticul de foileton (Din agitațiile sufletești ale lui Ildiko: „In tăcerea tiranică (!), pașii ei ciocăneau demonic (sic!), într'un mers agitat, dintr'un colț în altul al

camerei. Intreaga claviatură (sic!) de stăruințe a soțului... etc.") completează impresia defavorabilă, care stăruie bineînțeles în primul rând tot de pe urma unei maniere romantice de-a întui și prezenta oameni și situații (d. ex. Locotenentul Barabaș Zoltan impușcă chiar pe acei țărani, care cu câteva ciasuri în urmă salvaseră vieața tatălui său; iar Iuliu Cruceanu, fiul notarului, salvat și el, se opune din motive meschine electorale ridicării unei troițe pe locul unde-au sucombat martirii)

Mult mai bine în efortul de caracterizare a personajilor în raport cu societatea, decât în ascunzișurile lor intime, autorul reușește uneori să surprindă tresăriri sufletești subtile. Iată, între altele, reflexiile pe care le face Ildiko la o serbare electorală, unde copiii dela școală declamă poezii patriotice: „Erau poezii și cântece pe care le-a auzit cândva, în trecut, când știa că sunt oprite, și avu o tresărire. Curos. Cântecele și poeziile oprite de ieri par'că o duceau în

trecut, în acel trecut pe care l-a trăit fără gând, fără griji, luminat doar de iubire. Pierdu noțiunea timpului și un sentiment de apărare pentru acești copii o stăpâni o clipă. Se vedea ocrotitoare în jurul lor, cu indemnul. — Ce faceți, copii, voi știți că sunt oprite aceste cântece... aceste poezii... De vă aude cineva poate să vă facă rău. Dar reveni. Un zâmbet de liniște îi flutură pe înșiruirea dinților și bucuria unui sfârșit de binc se aprinse în priviri. — A! am visat, sau ce Dumnezeu!.. Astăzi nu mai sunt oprite, cântecele și poeziile... Și bucuria libertății depline îi umplu ființa. *Dar dansa?... și frânse gândul în două*" (sublinierea e a noastră).

De aceea credem că, eliminând din viziunea și scrisul D-Sale balastul romantic în fățișe contradicție cu concepția și observația realistă, talentul d-lui Atanasiu promite scrieri interesante în ramura unei sociologii literarizate.

P. DRĂGHICI

Cu privire la natura valorilor estetice

În Nr. 11/1942 al „Lucafeărului”, d-l Victor Iancu a publicat un informat studiu asupra naturii valorilor estetice, în care se ocupă — printre altele — de unele considerațiuni ale noastre asupra aceluiași subiect, prezentate de noi în studiul sintetic *Asupra domeniului și constituirii științifice a esteticei* („Lucafeărul”, Nr. 10). Intrucât socotim obiecțiunile d-sale ca neintemeiate, ne simțim datori a supune mai departe unei discuțiuni problemele în litigiu.

Punctul de plecare al amândorura e caracterizarea pe care Max Scheler o atribuie valorii estetice în renumita sa lucrare „Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik” (a III-a ediție, 1927, pag. 83). Reproducem pentru o mai precisă fixare a pozițiilor pasajul fără deformația traducerii: „So sind alle ästhetischen Werte wesensgesetzlich Werte ¹ von Gegenständen, ² Werte von Gegenständen, deren Realitätsetzung (in irgendeiner Form) aufgehoben ist, die also als „Schein” da sind, sei es auch, dass, wie z. B. im historischen Drama, das Realitätsphänomen Teilinhalt des „bildhaft” gegebenen Scheingegenstandes ist, ³ Werte die den Gegenständen erst auf Grund ihrer anschaulichen Bildhaftigkeit (im Unterschiede von blossen „Gedachtsein”) zukommen” (pag. 83). Fragmentul e desprins din subcapitolul „Werte und Wertträger”, înfățișând prin urmare caracterizarea valorilor din punctul de vedere al suporturilor la care ele aderă și cu care încheagă — după același Scheler — „legături apriorice.”

Față de această poziție, am luat în studiul nostru următoarele atitudini: 1. *am contestat* reducerea la obiecte a suportului valorilor estetice, 2. *am acceptat* „ridicarea realității” și deci „aparența” suportului acelorasi valori.

Față de același text al lui Scheler, d-l Victor Iancu a luat exact o poziție opusă și anume: 1. „suportul *esențial și indispensabil* al valorilor estetice e *totdeauna un obiect*”, scrie d-sa acceptând primul caracter al lui Scheler, 2. valorile estetice nu pot fi caracterizate drept „aparențe”, nu au o „idealitate” cum am subliniat noi, ci o „*fenomenalitate*”, cum crede M. Geiger.

Să dezbatem pe rând cele două obiecții ale preopinentei noastre.

1. Valorile estetice au ca suporturi numai *obiectele*, așa cum socotește categoric d-l Iancu repetând pe Scheler?

Operele de artă sunt obiecte, frumosul natural aderă de asemeni la obiecte, de aci judecata generalizatoare și exclusivistă de mai sus. Noi am observat însă de îndată — mergând și pe urmele cercetărilor d-lui T. Vianu, citat în studiul nostru — că sfera esteticului ar fi în acest fel sensibil sărăcită prin lipsa acțiunilor și persoanelor cari și ele alcătuiesc suporturi pentru valorile estetice. Poziția lui Scheler ni s'a părut insuficientă și — adăugăm acum — determinată de un fel de schwarz-weiße Malerei prin care se incerca sublinierea excesivă a opoziției valorilor estetice față de cele etice, primele aderând numai la obiecte, celelalte la persoane. Se ridică deci mai întâi întrebarea: putem numi o *acțiune* estetică sau numai etică? Pentru d-l Iancu — așa cum am arătat — estetice pot fi numai obiectele, ci nu și acțiunile. În pasajul însă în care d-sa discută obiecțiunea noastră cu privire la acțiune, negația sa nu mai e atât de categorică. Într'adevăr d-l Iancu scrie vorbind despre frumusețea unor acțiuni: „nu sunt vizate *totdeauna* calități estetice propriu zise” sau „*adesea* nu ne referim la anumite imagini estetice, ci *mai de grabă* stabilim în mod indirect o sentință morală.” D-sa își atenuiază deci singur poziția prin acest „*intotdeauna*”, „*adesea*”, „*mai degrabă*” care convin astfel că *unele acțiuni pot fi estetice*. În ce ne privește, socotim că acțiunile se valorifică: a) etic, b) etic și estetic în același timp, cu separarea momentelor respective, c) estetic, dar nu și etic.

Asupra primului caz suntem cu toții de acord (legând însă acțiunea de persoană; vezi și T. Vianu: *Introducere în teoria valorilor*, pg. 123 și următ.). Cel de-al doilea poate ridica îndoieli. Dar nu găsim în afară de artă, în vieață, atâtea acțiuni pe care le valorificăm și etic și estetic, concomitent? Nu vorbim de pildă mereu de acțiuni tragice, comice și sublime cari au firește în parte un conținut extra-estetic (cum au arătat mulți cercetători, printre ei și un R. Hamann), dar vădit și unul estetic? Avem apoi o categorie mai clar estetică ce se definește specific prin mișcare și care se numește *grație*, adică o acțiune ce se săvârșește cu facilitate și armonie firească, nesilită. Dacă părăsim acum domeniul așa numitului „frumos natural” sub aspect dinamic, și ne îndreptăm spre cel al artelor, nu ne întâmpină câmpul larg al așa numitelor arte succesive cari se construiesc toate

pe acțiuni? Dar — scrie d-l Iancu — în cazul artei, aceste acțiuni sunt ipostaziate, devin adică „obiecte”, ceea ce înseamnă că d-sa reduce domeniul artelor la cele simultane sau statice, neadmițând deosebirea atât de vădită între frumosul în desfășurare și cel incremenit? Punându-se însă de acord chiar cu această ultimă vedere, nu întâlnim oare arte în care acțiunea e esențială? Ocupându-se tocmai de această problemă, d-l T. Vianu scrie categoric: „nu numai despre unele lucruri putem spune că participă la valoarea estetică, dar și despre unele acțiuni, cum sunt de pildă dansul, jocul unui actor sau cântecul unui virtuoz” („Estetica” pg. 70). Dansul e chiar domeniul organizării grațiosului etic, dar și estetic prin el însuși, despre care vorbeam mai sus. Jocul actorului nu e oare o acțiune și încă una estetică tocmai prin faptul că e „joc”? E timpul să observăm în sfârșit că toate aceste acțiuni se leagă de fapt de persoane cari le reprezintă și prin urmare valoarea estetică aderând la acțiuni, aderă și la persoanele ce le făptuiesc. Câmpul obiectelor ca suporturi exclusive ale valorii estetice e încă de pe acum evident depășit.

Vorbeam însă — ca un al treilea caz — și de acțiuni estetice fără a fi de loc etice, dinafară de artă. Ele alcătuiesc modul extrem al contraobiecțiunii noastre și se pot înșirui în cadrul atitudinii estetice. Iată de pildă un trib de primitivi care năvălește fără vreo motivare asupra altuia ce dusese o viață pacinică și creatoare, desfășurând o acțiune războinică abil, cu o tactică sau strategie strălucitoare, cu un joc de forțe armonios, realizând opera de distrugere imorală cu o „artă militară” ce e valorificată estetic, dar nu etic? E firește — cum spuneam — un caz extrem, dar prin aceasta nu mai puțin ilustrativ.

Pentru noi, concluzia e deci clară: și acțiunile intră în sfera esteticului, pot fi suporturi ale valorii estetice. Cum însă acțiunile nu se desfășoară distinct, ci sunt purtate de persoane ce se manifestă prin ele și le împrumută coloritul lor original, valorile estetice aderă în fond la aceste persoane creatoare de acțiuni. Venim astfel la un alt aspect al problemei și anume la aderența la persoane a valorii estetice.

D-l V. Iancu neagă și această caracterizare. Căci — scrie d-sa — în împrejurarea persoanelor, putem viza două lucruri deosebite: 1. „ne putem referi la caracterul lor intelectual-moral”, ceea ce constituie „o judecată inadecuat estetică”, 2. „ne referim la calitățile lor fizice, dar atunci nu avem în vedere personalitatea ca atare, privind omul întocmai ca pe un obiect, în care cel mult se reflectă o personalitate. Pentru a stabili însă calitățile estetice ale plasticei umane, acest ultim moment nu e indispensabil.”

Nici de data aceasta nu putem fi de acord cu obiecțiile d-lui Iancu. În primul caz, d-sa refuză să vadă și aspectul estetic al „caracterului intelectual-moral.” D-sa își va aminti de sigur de acea „schöne Seele” a lui Goethe și Schiller, în care vorbește și armonia kantiană a sensibilității cu inteligența, a instinctului cu rațiunea, sau de conceptul „Kalogagathia” care n'a avut numai ca la Grecii vechi un sens etic-politic, ci și unul etic-estetic. Persoana poate fi deci contemplată — potrivit perspectivei clasice — ca o armonie psihică, senină, calmă a funcțiilor ei constitutive și calificată de aceea ca frumoasă. Dar și mai puțin se susține cel de-al doilea argument al d-lui V. Iancu: aderența valorii estetice la fizicul persoanelor fără nicio contribuție a personalității, o plastică umană, moartă deci „în care cel mult se reflectă o personalitate”, dar se adaugă îndată „acest ultim moment nu e indispensabil”. Ni se spune de altfel

explicit: omul e considerat frumos intrucât e un obiect, nu o persoană. Poate fi însă un trup de argilă frumos în afară de caracterul pe care i-l impune personalitatea lui umană, răstrângerea interiorului în exterior, acel antic „animus in oculis habitat?” Scheler a spus-o însuși: „o persoană nu poate fi dată nicidecum ca obiect” (op. cit. pg. 83, nota 3), ceea ce e evident, (altfel am califica drept frumoase figurile de ceară din panopticum sau manechinele neînsuflețite).

Argumentele d-lui V. Iancu sunt prea speciale, prea forțate spre a avea puterea de a răsturna aderența valorii estetice la persoane. Și apoi mai e încă un alt aspect mai adânc al problemei. Chiar în cazul în care valoarea estetică are drept suport obiectele (operele de artă sau lucrurile din natură), contemplatorul pătrunde dincolo de ele și descoperă în spatele lor sufletul original al creatorului, personalitatea sa distinctă. Acesta e doar un moment esențial al artei și d-l T. Vianu analizându-l scoate în pregnant relief „structura adâncă” a valorilor estetice (*Introd. în teoria val.* pag. 118), care se înfățișează într'un dublu plan: unul superficial — obiectul — altul profund — persoana creatoare. Intrucât obiectul e numai o etapă prin care pătrundem la persoană, opinia noastră e că valoarea estetică aderă în fond și în ultimă instanță la persoană. (Ar trebui aci deschisă o discuție cu privire la obiectele naturale, la frumosul natural, dar într'un alt studiu al nostru — acum sub tipar — am arătat cât se datorește persoanei contemplatorului și în acest caz).

2. Prin aceasta însă s'ar părea că esteticul se confundă cu eticul, dacă cel de-al doilea caracter al valorii estetice, reliefat și de Scheler — „ridicarea realității” — nu ne-ar oferi o deosebire netă. Valorile etice aderă la persoanele realului obișnuit, la cele ale vieții practice de toate zilele, pe când valorile estetice la persoane „aparente” sau mai precis „ideale.” Nici aci — cum observam la începutul acestei discuțiuni — d-l V. Iancu nu e de acord cu noi, căci d-sa susține că „aparența” trebuie neapărat înlocuită cu „fenomenalitatea”, însușindu-și fără nicio rezervă opiniile lui Geiger în această privință.

Litigiul e pricinuit acum, până la un punct, de o neînțelegere de termeni. Se pare că d-l Iancu socotește că noi identificăm „aparența” cu „iluzia” și ține de aceea să respingă această poziție: „fenomenalitatea însă nu trebuie confundată cu aparența, cu iluzia”, scrie d-sa. O astfel de părere n'am înfățișat însă noi nicăeri. Cine ar mai putea susține astăzi în estetică teorii iluzioniste de felul celor ale lui Konrad Lange (*Das Wesen der Kunst*, 1907, începând cu capit. IV) de atâtea ori executate de cercetători (printre alții de R. Hamann înaintea lui M. Geiger)?

În studiul nostru am vorbit de idealitatea valorilor estetice, iar termenul de „aparență” folosit de noi odată în afara traducerii textului lui Scheler nu era decât transpunerea germanului „Erscheinung”, nu a lui „Schein” (iluzie). N'am folosit totuși niciodată termenul „fenomen” pentrucă — pe această temă — nu suntem de acord cu Geiger, și preferim să vorbim despre „idealitatea” valorii estetice, nu despre „fenomenalitatea” ei. Într'adevăr calificarea „fenomen” ni se pare mult prea generală — o expresie a teoriei cunoașterii kantiene care cuprinde în definitiv felul în care subiectul cunoscător ia contact cu realitatea ultimă — îmbrățișând deci orice obiect, fie estetic, fie nu. Pentru a folosi exemplul lui Geiger citat de d-l Iancu, blocul de piatră înainte de a deveni statuie e pentru noi tot un fenomen ca și opera de artă ca atare. Deosebirea vădită apare abia în clipa în care „fenomenul” construit din obiectul real, ex-

terior conștiinței, se transformă într'un cu totul alt „fenomen”, construit de data aceasta pe un obiect imaginat, inexistent în realitatea practică, corelat cu o conștiință și trăind numai prin ea: un obiect *ideal* deci care nu e deloc iluzie, ci — dacă vrei — o *altă realitate* și anume cea specific estetică. Utitz vorbește foarte potrivit de un „strat existențial” propriu al artei (Seinsschicht) și arată procedeele prin care realitatea obișnuită e „ridicată” și transpusă într'un

alt plan existențial, în idealitate. Iată de ce calificarea de „fenomenalitate” ni se pare insuficientă prin vastitatea câmpului ei de aplicație și de ce preferim termenul de „idealitate.”

Până la un studiu mai amplu ce va cerceta în detaliu aceste probleme, am socotit necesare — pentru precizarea și întemeierea poziției noastre schițate numai anterior — considerațiile ce am înfățișat mai sus.

AL. DIMA

Alain Fournier în românește

În ultimii ani ne-am pomenit cu atâtea traduceri încât părea că se realizează în fine, deși târziu, visul lui Eliade Rădulescu de a se face cunoscute în românește cărțile de valoare din literatura universală.

De fapt, traducătorii nu urmăreau împlinirea unui gol resimțit dintr'o înaltă convingere de artă, ci exploatarea unui moment favorabil, când o bună parte din publicul cetitor, fără orientare literară, în veșnică agitație, plictisit de cartea autohtonă și dornic de noutăți, aștepta cartea streină. S'au ivit atunci traducătorii care au năvălit cu teancuri de romane, redată în românește pe nerăsuflăte, fără să-i intereseze cum au tradus. Astfel ne-am văzut în fața unor cărți în care scriitorul strein era maltratată într'atât, încât enervarea nu era compensată decât prin ilaritate. Coșbuc, Iosif, Goga, Lovinescu și Murnu, care traducând creaseră, se singularizau.

Și de odată s'a ivit Domnița Gherghinescu-Vania — tovarășa cunoscutului poet al iubirii, care cu cât vrea să se renege, cu atât câștigă pe vechea sa linie — cu o traducere a cărei țintă a fost parcă să depășească originalul. Alain Fournier, autorul ales, își căpăta repede satisfacția, după ce cu puțin timp înainte fusese ciopârțit clandestin și cu o indiferență care pune la grea încercare răbdarea cetitorului, de către d-l C. Borănescu-Lahovari.

Ce-l va fi determinat pe d-l Borănescu să se oprească la Fournier e greu de spus, fiindcă n'a trăit de loc paginile de vis, de mister și de sbucium ale scriitorului francez. Traducătorul a rămas mut și incurcat în fața originalului, dar nu s'a sfiit...

În locul unei protestări colective, nu s'a văzut stingerit decât de traducătoarea adevărată, care se punea mai mult la adăpostul unor texte de lege, ca singura îndrituită să facă traducerea, decât — deși era mai important — la adăpostul valorii cărții sale, peste care o aplecaseră ani de migală.

Dacă traducerea d-lui Borănescu-Lahovari s'a pregătit să intre în anonimat din chiar momentul apariției, ca și celelalte recente traduceri, versiunea Domniței Gherghinescu-Vania a făcut îndelung obiectul preocupărilor recenzenților literari. A contribuit de sigur la aceasta și numele cu care traducătoarea intra în arena literară — numele poetului Gherghinescu Vania — dar a contribuit mai ales valoarea literară a versiunii. Domnița Gherghinescu-Vania n'a mai dibuit — deși modelul era descurajant de redat în altă limbă — ci a dat la iveală o carte definitivă. Lectorul putea să aleagă după plac originalul sau versiunea, ba dacă ar fi avut curiozitatea să compare, ar fi avut satisfacția să constate adesea că versiunea românească e mai clară și mai plină de poezie.

Domnița Gherghinescu a fost prinsă de atmosfera de vrajă, neastâmpăr și mirare a adolescenților lui Fournier, a colindat cu ei, croindu-și până la urmă o lume aparte, o

lume de vis. De aceea ori de câte ori trăia mai plin, a lăsat modelul și imaginația sa a creat. Numai în felul acesta se putea cineva apropia de Fournier. Atmosfera nu se traduce și *Le grand Meaulnes* e o carte de atmosferă. Domnița Gherghinescu-Vania nici n'a spus că a făcut o traducere, ci din capul locului a anunțat o versiune.

S'au găsit însă și din aceia care s'au apropiat de carte cu lupa și au ridicat glasul satisfacțiilor mărunte, că traducătoarea n'a prea tradus. Aceștia nu citiseră cartea; se incurcaseră printre rânduri și, în locul viziunii de ansamblu, dintr'o diformare nativă, au văzut caricatural. Ce le-am putea răspunde?

Cine a fost îndemnat să citească paralel traducerea d-lui Borănescu și versiunea Domniței Gherghinescu, a putut înțelege că nu e destul să cunoști o limbă ca s'o transpuși în alta; mai trebuie și fii și scriitor. Domnița Gherghinescu, cu toate că nu a mai scris până la „Cărarea pierdută”, de data aceasta a scris să fie pomenită o bună bucată de vreme printre traducătorii de frunte.

Oriunde am deschide traducerea amintită și versiunea, deosebirea e izbitoare. Câteva exemple vor fi edificatoare:

„Continui să spun „la noi”, deși casa nu ne mai aparține”, spune impropriu d-l Borănescu.

„Spun și acum la noi, deși casa nu mai e a noastră”, redă Domnița Gherghinescu.

„A fuma țigarete, a pune apă zaharată pe păr pentru ca să se încrețească, a săruta fetele din cursul complimentar pe drumuri și a striga „la broboadă” în spatele ulucii pentru a ne bate joc de călugărița care trecea, iată plăcerea tuturor ștregarilor”.

Aproximația acestei fraze românești nu trebuie subliniată. Iată și cum trebuia spus:

„Să fumeze, să-și dea pe păr cu apă indulcită ca să se încrețească, să se agațe pe stradă de fetele din Cursul Complimentar, sau să-și bată joc de călugăriță strigând după ea din dosul ulucilor „imbrobodește-o”, iată cam ce fel de distracții făceau veselia haimanalelor dela noi”.

Descripțiile sunt tot atât de sărăcăcioase și incolore, la d-l Borănescu:

„Trecem prin mijlocul unei alte câmpii înghețate, fără niciun accident, fără nicio distracție; doar uneori o coțofană își lua sborul speriată de trăsură și se cocoța mai departe pe un ulm fără vârf”.

Câtă plasticitate la Domnița Gherghinescu:

„Câmpia apăru din nou, înghețată, întinsă, monotonă; doar rar câte o coțofană speriată de căruță își lua sborul și după câteva bătăi de aripă, se cocoța ceva mai departe pe vreun ciot de ulm”.

Exemplele s'ar putea înmulți. Cât de rece a rămas în fața originalului d-l Borănescu, e clar. Și câtă căldură, ce atmosferă de vrajă răspândește fraza Domniței Gherghinescu!

Dar ni s'ar putea spune că a nesocotit modelul. Nu, hotărît nu. Cărțile nu se pot traduce exact, sau corect. Didacticismul n'are ce căuta în transpunerea literaturii dintr'o limbă într'alta. Traducătorul trebuie să creeze lumea autorului și pentru aceasta se cere mai întâi să trăiască așa cum a trăit-o autorul.

Domnița Gherghinescu n'a copiat modelul, fiindcă prea mult s'a identificat cu el. L-a refăcut în românește, dar parcă din memorie și cu o neastâmpărată imaginație, într'atât, încât până la urmă nu mai știm bine dacă ea însași s'a desprins din lumea lui Fournier, sau misterul infiguratelor așteptări și rătăcirii din *Le grand Meaulnes* este al său.

VASILE GIONEA

Poezia lui Leonida Luca

O dăruire de suflet generoasă și discretă, ca tot ce este dar ales, e „Sfășieri”, volumul de versuri al poetului, de curând stabilit în Brașov, Leonida Luca.

I-am așteptat poemele așa cum, după o iarnă geroasă, aștepți primele adieri de vânt cald și primele fâlfăiri de aripi ale sburătoarelor din Sud. Noi, prietenii lui, părtași și martori de fiecă moment ai neprețuitelor lui silinți către culmi, ne-am bucurat de ele ca de o izbândă. Le-am sorbit una câte una, pe măsură ce prindeau închegare și formă, de pe buzele poetului însuși. Erau frânturi de suflet inaripate. Strânse în volum, frânturile se îmbină unele într'altele, prind o expresie de ansamblu, se integrează într'o concepție. Te afli în fața unei opere unitare. Totuși Luca nu se fixează numai pe o singură cale. În inima sa răsună o întreagă gamă, dela nota scoasă de căderea stelelor, din lectura cărților bune, până la Dumnezeu; dela muzică până la versul poporan, cum afirma odinioară poetul Gherghinescu Vania.

Primul ciclu, „Spre cele patru zări”, e un mănunchiu de flori răsărite din sufletul plâpând, dar bogat, al unui poet sobru în gândire, delicat și cald în simțăminte, care a știut să sufere și să plângă, fără să se jeluască, să se închidă în turnul de fildeș al resemnării, al împăcării cu viața și cu decepțiile ei, și totuși păstrându-și intactă bogăția sufletească, capabil să se înduioșeze de tristețile și suferințele semenilor. Observații am putea să facem doar cu privire la forma poetică a unora dintre versurile acestui ciclu. Cum însă probabil ele reprezintă poezia din frageda tinerețe a lui Luca, de sigur că unele licențe sunt inevitabile.

Al doilea ciclu de „vers păgân”, cum îl numește autorul, „Dansul Delilei”, deși în ordinea cronologică apare mai târziu, este într'o oarecare măsură mai puțin reușit decât primul. Poetul, setos de originalitate, și-a strivit adesea o emoție sinceră, o imagine virtuală, un gând stelar. Deși ar voi să redea o parte din crezul filosofic al plâsmuitorului lor, aceste versuri sunt dincoace de subconștientul, sensibilitatea și chiar bogatele sale posibilități intelectuale.

Ciclul următor, „Venere în genunchi”, cuprinde notații lirice interesante, un sentimentalism prețios, ridicându-se aproape la o poezie de puternice sugestii, la o poezie în care dragostea să rămână zăvorâtă ca minunatul gând al artistului într'o marmoră de Praxiteles.

Din flori albe de cais,
Dintr'o margine de vis,
Eu ți-am impletit cununi
Cu mireasma tristei luni.

Sboară doru 'nlănțuit
Peste chipul tău iubit.
Lacrimi curg din ochii vani
Peste vreri și peste ani.

(Cântec senin).

În toate aceste poezii, mai ușoare, de factură poporană, există o zare largă, o frumusețe a naturii, o descătușare de

patimi, un cântec al dorului, intuite cu surprinzătoare mijloace lirice. Amintirile poetului, răscolite de gânduri, scot din adâncuri și îi pun dinaintea ochilor minții tablouri neșterse din dragostea sa trecută, petrecută acolo, departe, în „țara fără nume” a unui alt Alain Fournier.

De acum înainte o cale nouă se deschide în viața de versificator a lui Luca. Sufletul, până acum închiruit de ațingerile durerii, își desface petalele spre o nouă viață; se înalță către o nouă lumină.

Cu ciclul „Nopti de Metal” poezia volumului este împinsă din răscrucea unor neliniștite căutări. Trebuia pentru aceasta un talent puternic, o sensibilitate seismografică și o originalitate aproape sălbatecă, dar străbătută de firul roșu al sincerității.

Leonida Luca aduce și un misticism exotic. Este ceva care tremură în miezul poeziei lui, ceva cu rezonanță de gong, cu vuet de pădure seculară, cu esență nordică, așa spune păgână.

... Albie de vise, vis uitat pe stânci,

Elba e secată, văile-s adânci.

Nud de zare plină cântă pe colin

Ornicului Vremii, ochilor senini.

(Scrum pe maluri).

Poate că având în subconștient poema rilkeiană, va fi păstrat subțoară ecouri pline de misteriosul versului lui Rainer Maria Rilke și poate că turnurile negre ale Brașovului vor fi aruncat penumbre în flacăra unui temperament neînchis definitiv în slovă; dar între penumbră și ecoul subconștient, sensibilitatea sa se ridică întreagă și dreaptă, ca o fântână arteziană.

„Cântecele ierbii:” iată o operă literară care respiră numai sănătate și vigoare. Sănătate și vigoare, izvor curat de optimism și de afirmare a vieții. Nici o prefăcătorie, nici o tendință de a realiza o manieră, sau de a epata prin originalitate, nici o goană după efecte și artificii. Autorul nu și-a trasat nici conduita tradiționalistă, nici linia modernistă sau simbolistă. El a creat spontan, ușor și nesilit; s'a creat pe sine însuși după cugetul său cel mai curat, după simțămintele sale cele mai proprii și intime.

Poezia lui Luca nu mai are propriu zis nici teme, nici subiecte, nici tablouri; așa îndrăsni să spun nici imagini, în sensul înțelegerii de până acum; este toată plâsmuită din viziuni și transfigurări.

Peste sufletul sălhui,
Pentru fericirea cuf
Inflorit-au florile,
Răsărit-au zorile,
Cu argint curat, de fir,
Cu miros de trandafir,
Cu miros de calapăr,
Cu zefirele în păr?

Ultimele trei cicluri de poezii: „Singurătăți de aur”, „Singurătăți calde” și „Descătușare” reprezintă mai mult

sau mai puțin o unitate de concepție și de aceea pot fi ușor studiate împreună. De sigur însă că nu aduc ceva absolut nou față de poezia anterioară. Versuri și strofe în care prețiozitatea dă imaginilor și întregului un aer de divertisment. Iubirea e transformată într'un laborator magic de obesiuni caste, intocmai ca un atlas în care toate insulele de corali și sirenele s'au tocmit pentru himeneul acesta legendar.

Iubirea mea e stea
Ce tremură ca sânii
De floare
În caldu 'mbrățișării
Subt sfâșierea gurii,
Infiorarea mâinii...

Un ultim ciclu, „Notații muzicale”, reprezintă însă adevăratul sens pe care Leonida Luca îl atribuie artei: poezia, muzica, pictura, formează un tot indestructibil și de natură dumnezeiască. Ciclul cuprinde o seamă de poeme în care muzica apare ca motiv de inspirație.

Unde însă ni se conturează mai amănunțit relieful spiritual al lui Leonida Luca este tocmai în fragmentul de „Vis” în care notele și sunetele nu mai sunt închipuie numai simbolic, vag, ci se găsesc pe clapele, sau în corzile unor instrumente precis muzicale.

În concluzie, „Sfășierile” lui Leonida Luca nu sunt numai o antologie a imaginilor poetului și nici una din cele mai organice culegeri de versuri, în care adorarea cântă pe toate strunele și din toate modurile, ci reprezintă în același timp „arta poetică” a poeziei tinere exprimată prin L. Luca. Sunt atâtea varietăți de versuri, dela alexandrinul cel mai glorios până la stihul cel mai aфон, sunt atâtea exerciții pentru sugerat emoții, surprize, melodie și incântare, sunt atâtea recorduri aliterative sau de asonanță, încât va trebui să străbatem într'o bună zi „Sfășierile” pe hotarul acesta, al lecțiilor și izbânzilor de versificație și poetică.

Cum să-l caracterizăm pe poetul Luca, ce loc să-i dăm în lirica nouă? Este greu și în orice caz riscant și prematur să încercăm a încadra un poet dela primul volum, oricâte calități ar vădi acel debut. O afirmare categorică însă se impune: este un adevărat poet, un poet de gândire profundă, de simțire vibrantă, de imagini nobile și discrete alese. Poezia, pe lângă armonie, are o căldură interioară și o vieță proprie, care arată pe cel dăruit cu mir sfințit pe frunte. L. Luca este un poet de vieță interioară și un poet al atmosferei poetice. Unele imperfecțiuni parțiale nu alterează frumusețea volumului.

MIRCEA BOGDAN

INSEMNAȚII ȘI RECENZII

Preotul cărturar Gheorghe Dobo

Părintele protopop Ilie Dăianu, în refugiul său din Teiuș ne-a pregătit monografia istorică a unui preot al acestui vechiu târgușor grăniceresc, care ne răsare din ceața trecutelor vremi ca o figură luminoasă și ca un viu document al trecutului nostru puțin cunoscut.

După tată, acest umil preot de sat, născut în Ighiul vestitelor podgorii, coboară din familia eroului dela Agria, Ștefan Dobo, care în 1552 apăra cetatea vestită cu 200 de soldați, mai ales Români, împotriva unei oștiri turcești de 10 ori mai numeroasă și mai inzestrată. Vitejia i-a fost răsplătită apoi cu numirea lui de Voievod al Ardealului. Această înălțare pe deplin meritată, deși împiedecată de contrari, tocmai pentru că era Român, i se dădu grație primatului Nicolae Olahul, cancelarul Ungariei, născut din familie de Domn român, aici în Sibiu.

Preotul Teiușului Dobo construisese și publicase pe baza documentelor familiare întreagă genealogia Doboștilor, care astfel se dovedesc neași Români, cum au fost atâția din apărătorii Ungariei și ai Europei contra Turcilor, în frunte cu neintrecutul Iancu Corvinul dela Hunedoara — genealogie care se va publica în biografia preotului Dobo de Părintele Dăianu.

După mamă, acest popă cărturar se trăgea din tulpina martirului Vlădic Inochentie Micu Clain, „cavalerul dela Sadu”, cum îl numește pisană din altarul mănăstirii dela Râmeți. Ea era fiica celui Ioan Clain, nepotul de frate al Episcopului, care îl servise până la moarte și care, întors în Ardeal cu studii de teologie, se însură cu o fată a protopopului Albini din Cut și ajunse protopop al grănicerilor uniți din Cugir.

De așa ilustră obârșie, nu se putea ca fiul primarului podgorenilor din Ighiul să nu aibă în sânge și în suflet să-

mânța bunelor calități ale neamului său. El era un iubitor de carte, de tot ce e frumos și adevăr. Orator ales, în limba poporului, ca și în latina clasică, a scris printre altele și memorii familiare prin care răzbate uneori și talentul său poetic.

Din bunăvoința autorului noii monografii, pe care o așteptăm cu interes, dăm aci versurile pe care P. Dăianu le-a citit la agapa frățască a scriitorilor ardeleni, în sala dela „Împăratul Romanilor”, în original și în tălmăcirea sa pe cât de fidelă, pe atât de izbită.

Prin versurile popii cărturar dela Teiuș se face tocmai elogiul cărții ca păstrătoare a faptelor bune, elogiul pe care l-a făcut și Asociația scriitorilor cu sărbătorirea preotului scriitor Ion Agârbiceanu.

L.

ORACULUM VERBI

Non labor, ars, studium, nec opes, nec stemata possunt,
Ni velit auxilio Numen adesse suo.

Orbis id, annales, divini oracula verbi,
Regna, urbes, populi, saecula cuncta docent.

Vos quoque, quos, paterno potui relevare favore,
Non mihi, sed magno cuncta referte Deo.

O, vita hominum fluxa, fugax, et in mortem praeceps,
Nisi fluxam litterae figerent, fugacem retinerent,
Sustinerent praecipitem: extingueretur, heu, fama nostra,
Simul cum corpore et eodem cum cineribus tumulo.

Recte factorum nostrorum recordatio non conderetur si
[abessent litterae.

Idcirco, filioli mei, quae scripta relinquo,

Versate et digno semper habete loco.

Haec merito vestris Calcar conatibus addent,
Quae labor et merces, quae mihi sudor erant.

Caetera si pereant, Librum retinebitis istum;

Testis erit vitae, consiliique mei.
Per natos natorum et qui nascentur ab illis,
Cordeque sincero, cultu, memorate perenni.
Quae Deus et vobis, et mihi, dona dedit.
Et quod amor pietasque iubet, persolvite grati,
Manibus ac meritis vota, praecesque meas.

Georgius Dobo

DIVUL ORACOL

Nici munca, nici arta, nici comori nestemate,
Fără ajutorul divin nimic nu vă pot să vă ajute.
Asta ne 'nvață lumea, istoria și divul oracol,
Impărați și popoare, orașe și veacuri de veacuri;
Și voi, pe cari cu iubire v'am crescut, mulțumită
Nu mie, ci Domnului să o dați, acum și pururea.
Vieța omului curge, fugară și piere în moarte,
Dacă scriptura nu o fixează și din fugă nu o reține,
Și în precipitarea năvălitoare nu o susține.
Se stinge, vai, numele nostru deodată cu trupu'n cenușe,
Și pomana faptelor bune cu noi deodată se 'ngroapă,
Dacă litera scrisă nu va reține-o vie.
De aceea, dragi copilași, ce vă las eu aicia 'n scrisoare,
Cartea, păstrați-o în locul de cinste, și ades învățați-i voi foaia.
Năzuințelor voastre aceasta va da un imbold mai puternic,
Și fi-vă-va vouă răsplăta ceea ce mie mi-a fost osteneală.
Altele poate-or pieri, dar cartea, aceasta rămâne
Și fi-va dovada vieții și a sfatului meu pentru voi.
Din neam în neam la tot natul să se dea din mână în mână,
Cuvântul ce eu vi l-am scris, ca o zestre de suflet
Cu inimă bună să țineți și prăznuiți în mințile voastre
Ce Domnul mie mi-a dat și vouă v'a dăruit,
Și impliniți cu evlavie și bucurie în suflet,
Tot ce Cerescului Tată, și mie, ca tată, se cade.

În românește de Ilie Dăianu

Teodor Murășanu: Tolba cu notițe¹⁾

Cunoscutul poet ardelean, Teodor Murășanu, autor a patru volume de versuri, ne prezintă de astădată o culegere de însemnări pe care le-am întâlnit în șir de câțiva ani în frumoasa d-sale revistă „Pagini Literare”.

Prin natura lor, asemenea însemnări sunt expresia întâiului contact cu opere sau cu evenimente de cultură în genere, și oglindesc acea atmosferă ce se infiripă în jurul unui asemenea prim moment și care ajută respectivului fapt de cultură să-și implante primele rădăcini în conștiința mai largă a opiniei publice. Dacă ele nu aduc cuvântul definitiv (sau uneori, măcar unul cu sorți de lungă durată), își au totuși această importanță mai sus pomenită; iar farmecul lor stă în frăgezimea impresiei, sau în vibrarea lirică ce le însuflețește.

„Notițele” d-lui Murășanu sunt înmănușiate în trei capitole: *Aureole*, *Breviar*, *Florile Soarelui*.

„Aureolele” incing fruntea un ortitani ai scrisului românesc: Eminescu, Măiorescu, Goga... dar ele radiază și pe frunți mai modeste: Alexandru Lupeanu-Melin, Pavel Dan etc... Cuvinte calde închină autorul și Muzei populare, acestei „Cosânzene a satelor”, la care poezii generației lui Alecsandri și Eminescu au coborât, „împrumutând de acolo material și limbă poetică”. Această comoară de poezie, atât

de darnică odinioară cu creația cultă și prin care ne-am descoperit specificul etnic (a doua idee ziditoare de conștiință națională, pe lângă aceea a falnicei obârșii latine), a încăput astăzi mai mult pe mâna oamenilor de știință: folkloriști, sociologi. Dar poezia populară nu trebuie socotită ca un izvor secăt, de către poezii noștri. Ea trebuie să resuscite entuziasmul de odinioară „Această întoarcere și regăsire a țărâmului cu apă neînceptută... în efervescența celei mai tinere poezii, cine știe dacă nu ar însemna o reaprindere a cultului sfânt pentru comoara sub strălucirea căreia am renăscut” (pag. 95). Și în altă parte (în ciclul „Florile Soarelui”), poetul militează pentru o reîntoarcere a poeziei la ogor și la sat: „... a fost trecută cu vederea, sau cel puțin n'a fost scoasă pe plan central, minunea înconjurătoare a omului: câmpul, anotimpul, munca, uneltele, așa, cum se reflectă ele organic, periodic și continuativ în sufletul mereu interesant și neexploatat al satelor românești” (pag. 166) Dacă mai adăugăm la acestea și concepția, cu rădăcini în tradiția noastră, despre rolul mesianic al poeziei, întregim orizontul ideologiei literare a poetului T. Murășanu.

În „Breviar” găsim câteva din problemele actualității noastre culturale: criza de creație (sau poate mai exact, fenomenul inflației literare), criza cetitului, condiția de viață a scriitorului, precum și câteva judicioase „note pe marginea cărților”.

„Florile Soarelui” e un buchet de poeme în proză, în care strălucește frumusețea rustică a peisagiilor noastre.

Licu Pop

Italianitatea în Sud-Estul Europei

Alfredo Schiaffini, ilustrul profesor de lingvistică dela Universitatea din Roma și membru al Academiei Italiei, publică în *Nuova Antologia* (Fasc. 1692, pp. 73—80) un interesant studiu despre *Italianitate în Sud-Estul Europei*. Acest studiu, care a format obiectul unui discurs la Academia Italiei, adunată în primăvara acestui an la Campidoglio în ședință solemnă, în prezența Regelui Impărat, privește toată Balcania și în deosebită parte România.

Emeritul filolog roman, care ne cunoaște și care contează aici la Roma printre cei mai de seamă amici ai țării noastre, tratează chestiunea cu o competență de maestru. De sigur că s'a scurs multă cerneală despre relațiile cu Peninsula, încât dela un timp devenise chiar un subiect plictisitor, fiindcă se vânturau răștiutele locuri comune și de oameni cari numai specialiști nu erau. Scrierea academicului Schiaffini prezintă italianitatea așa cum s'a dezvoltat în mod organic, în tot ansamblul ei, în Europa sud-estică. Și anume, începe prin a spune că acțiunea civilizatoare a Romei asupra Românilor (voiu aminti doar ceea ce se referă direct la Români) a fost reluată de Europa occidentală începând cu anul 1000, mai ales prin opera Republicilor marinare italiene, mai presus de toate Veneția și Genova. Nici consolidarea Imperiului otoman nu a putut împiedeca această acțiune culturală, care s'a amplificat până în secolul al 15-lea, când rolul Bizanțului este tot mai mult luat de Veneția, cu o funcțiune civilizatoare care la nordul Balcaniei era de acum condusă de România, păstrătoarea civilizației occidentale.

Atât izolarea geografică cât și ortodoxismul grec și slavismul au împiedecat pe Români să urmărească mai stăruitor curentul civilizației latine occidentale. În secolul al

1) Colecția „Pagini Literare”, Turda 1942 (207 pagini).

17-lea și mai ales în al 18-lea, Româniilor tind tot mai mult spre Italia, prin indemnul primit de la cultura italiană în floare în Polonia, unde studiază primii cronicari români. Apoi cu venirea pe tronul Principatelor a Fanarioților, cari își făcuseră studiile la vestitele universități italiene de la Padova (Pavia) și Pisa, scriitorii italieni devin tot mai familiarși Românilor, prin traduceri în neogreacă. Tot în această epocă, apropierea spirituală fu mult înlesnită de Franța și Viena și mai ales de Transilvania.

Cu Școala latinistă, cu Ion Heliade Rădulescu și Gheorghe Asachi se fac pași tot mai mari întru această apropiere. După o perioadă în care italianitatea pierde mereu teren în Sud-Est, în zilele noastre ea reintră în matca ei istorică.

Trebue notat că acest mic studiu datorit unui specialist înseamnă, în Italia, un serios pas înainte întru înțelegerea realității istorice române, mereu camuflată de anumite teorii pseudoștiințifice, prin faptul că se afirmă clar un adevăr istoric incontestabil: *funcțiunea de a salvagarda civilizația occidentală pe aceste meleaguri a fost și va fi îndeplinită de România.*

Roma.

Ion Guția

Aurel Marin: Comentarii critice

D-l Aurel Marin este astăzi unul din cei mai asidui cronicari literari, cu o activitate în acest domeniu întreruptă doar în lunile petrecute în linia întâi a frontului. Adevărul este că d-sa întrebuințează până și momentele de repaos din spatele frontului pentru observarea fenomenului literar curent, așa cum se cristalizează el în plachetele sau volumele poezilor.

Dar asiduitatea este doar un aspect secundar al activității sale critice. Calitatea ei esențială constă în înțelegerea exactă a valorii literare și în posibilitatea de a o defini. El însuși poet cu bogate resurse, d-l Aurel Marin posedă o sensibilitate receptivă și o vădită afecțiune pentru toți slujitorii artei literare. Sub acest raport, el poate fi asemănat cu Perseus, deoarece, fără să renunțe vreodată la atitudinea critică, are ca și acesta o însemnată doză de bunăvoință incurajatoare, deși evită direct orice literaturizare a comentariilor sale critice și nu are registrul referințelor atât de întins. Străin de orice școală literară cu norme exclusiviste, el nu este refractar decât față de tendințele extravagante, lipsite de un substrat artistic și față de mediocritatea care se etalează în jocuri gratuite de cuvinte sau în imagini care jignesc bunul simț, fără să ofere nicio compensație de ordin spiritual.

Aceste însușiri dau comentariilor critice ale d-lui Aurel Marin și o valoare educativă. Evident, valoarea educativă este implicată în orice lucrare cinstită, concepută serios și executată cu talent, dar există atâtea opere care se înfățișează într-o atitudine glacială, distantă, la fel cu comportarea autorilor lor în mediul social, iar acestea sunt fără îndoială mai puțin proprii pentru exercitarea unei influențe de proporții. D-l Aurel Marin este departe de a avea o astfel de atitudine și scrisul său de asemenea. Socotim deci rețipărarea în volum a cronicilor sale cu atât mai îndreptățită și oportună.

Incheiem aceste note fugare cu o sugestie. În cursul comentariilor sale, d-l Aurel Marin a fost nevoit, prin forța împrejurărilor, să se pronunțe asupra unor fenomene literare litigioase, tendințe care se manifestă la mai mulți scrii-

tori, uneori timid și altele ostentativ, dar care totuși n'au ajuns să se transforme în monedă curentă. Socotim printre acestea de exemplu ermetismul și intelectualismul, două atitudini care își au partizanii și adversarii lor, deopotrivă de inverșunați. Rezerva pe care d-l Aurel Marin a manifestat-o față de asemenea tendințe, este o dovadă de bun gust și de bun simț. Am dori însă să-l vedem justificându-și, într-o formă amplă, cu toate argumentele necesare, rezerva aceasta. Credem, cu alte cuvinte, că prin activitatea sa de până acum d-l Aurel Marin este pregătit să treacă de la simpla cronică la eseu, în care să elucideze unele probleme generale ca acelea pe care le-am semnat. De sigur că o asemenea activitate pretinde mai mult răgaz decât își poate oferi un ofițer de carieră în timp de război, noi dorim însă ca d-l Aurel Marin să mediteze asupra acestui lucru și îi urăm ca timpul să-i aducă cât mai de grabă și răgazul necesar pentru lucrarea pe care i-o sugerăm.

Promovarea istoriei Transilvaniei

Tratatul de Istoria Românilor pe care profesorul Constantin C. Giurescu îl publică în editura Fundației Regale pentru literatură și artă are această particularitate că în ea istoria Românilor din Transilvania se articulează amplu și organic.

Într-adevăr, nu e vorba numai de rezervarea câtorva capitole din ansamblu pentru istoria acestei ramuri a românismului, ci de arătarea legăturilor continue ce au existat între aceasta și istoria Românilor din sudul și răsăritul Carpaților, de stabilirea unui paralelism care a existat de fapt, după cum au stabilit atâtea cercetări parțiale asupra vieții politice, culturale sau economice a poporului nostru.

Multe veacuri de-arândul, Româniilor au fost înglobați în împărății străine, atât de o parte cât și de alta a Carpaților, și rareori le-a fost dat să respire într-o atmosferă de libertate și autonomie. Și după constituirea unor state naționale, acestea au stat adeseori sub tutela politică străină. (Evident, soarta aceasta le-a fost rezervată și altor popoare, chiar și unora dintre cele mai îngâmfate, căci așa sunt vicisitudinile istoriei). Hegemonia străină a fost mai pronunțată în Ardeal, dar chiar și aici Româniilor au continuat să-și ducă viața lor proprie, cu toate oprimările suportate. Și dacă ei nu și-au putut înscăuna domnitori din vița lor, au furnizat în schimb străinilor personalități vrednice de această demnitate supremă, după cum le-au dat și corifeii militari sau promotorii ai vieții culturale. În mod indirect deci Româniilor au participat și în această regiune la făurirea istoriei mari.

Toate acestea ne îndreptățesc să revendicăm și pe seama poporului nostru istoria mare a Transilvaniei, iar aceasta trebue să facă parte în mod organic și concomitent, de acum înainte, din istoria națională, alături de istoria Munteniei și a Moldovei. Cel care a susținut mai întâi acest postulat este profesorul Universității Clujene Ioan Lupaș, care a militat pentru adoptarea lui și a încercat, prin lucrări de mai mici dimensiuni, să-l realizeze. D-l Giurescu urmează același drum, dar într-o lucrare de mari proporții. Se poate spune deci că ideea a triumfat și s'a stabilit în felul acesta un mai bun temel pentru revendicările noastre de viitor, pe cari de multe ori n'am avut destul curaj sau destulă icsusință să le susținem și să le valorificăm.

D-l Lupaș a găsit de curând prilejul să pună din nou această problemă, indicând și metoda cea mai potrivită

pentru redactarea unei istorii a Transilvaniei, în așa fel încât toate elementele constitutive ale acestei țări să poată fi validate. În pragul noului an universitar, inaugurând ciclul de conferințe al Universității din Cluj la Sibiu, d-se a vorbit despre „Fazele istorice în evoluția politică a Transilvaniei”. Și a început prin a constata lacunele mari ale istoriilor mai vechi ale țării, cari toate păcătuiesc prin aceeași împărțire întemeiată pe criteriul dinastic. „Azi nu se înțelege prin istorie o simplă înșirare a dinastiilor, cu faptele istorice expuse pragmatic, ci cercetarea istorică de azi vrea să pătrundă în adânc, la temelie. E adevărat că aceasta este mai greu de realizat, pentru că masele populare sunt greu de cunoscut în istorie, pentru că ele nu lasă urme scrise, ci scriu doar cu sânge, când nemulțumirile le fac să-l verse.” (După rezumatul din ziarul „Tribuna”, 13 XI. 1942.)

E vorba deci de adoptarea criteriului morfologic, care ne ajută să urmărim dezvoltarea formelor de Stat ale Transilvaniei, cu partea de contribuție a fiecărui element etnic. Numai în felul acesta se poate scrie adevărata istorie a Transilvaniei — „cea mai interesantă și mai instructivă parte a trecutului nostru” — pe care încă nu o avem în proporțiile convenite.

În sfârșit, să mai notăm în această ordine de idei un alt fapt merit să contribuie la promovarea istoriei Transilvaniei, anume crearea unei catedre cu acest obiect la Facultatea de Litere a Universității clujene. Catedra inițiată prin noua lege a învățământului superior, a fost încredințată celui mai destoinic și mai bine pregătit în acest domeniu dintre tinerii istoriografi produși de această Universitate, d-l Ioan Moga, ale cărui lucrări de până acum sunt cea mai bună cheazășie a activității sale viitoare.

La moartea lui Valentin Poruțiu

La începutul lunii trecute a încetat din viață, în Turda refugiului, bunul Român și omul cu inima de aur Valentin Poruțiu. Rareori s'au intrupat în aceeași ființă atâtea alese virtuți morale și sociale, ca în cazul acestei nobile figuri a generației care ne-a dat Unirea din 1918. Delicat, modest din fire și în același timp părtaș la orice acțiune care putea să contribuie la propășirea neamului său; generos în cea mai largă accepțiune a cuvântului și în aceeași măsură discret; mai presus de toate însă un om de caracter, model de statornicie în convingeri și bun patriot.

Era firesc ca o persoană atât de străină de orice vanitate șgomotoasă să nu parvină prea des la situații care

bat la ochi și uimesc mulțimile. De două ori numai i s'au încredințat demnități politice de prestigiu, mai întâi îndată după Unirea cea mare, când a fost numit întâiul prefect român al orgoliosului cuib de străini care avea să devină în curând capitala Transilvaniei românești și a doua oară în 1929, ca membru în delegația română pentru chestiunea optanților. De aceea poate se vor fi mirat unii de marea jale care a cuprins această parte de țară la aflarea morții lui Valentin Poruțiu și nu vor fi înțeles proporțiile extraordinare ale înmormântării din Turda refugiului. Răposatul ne-a mai oferit însă chiar și cu acest prilej o lecție de solidaritate națională, de patriotism. Iată cum se desprinde această lecție din caldul omagiu pe care i-l consacră distinsul publicist care semnează Z. Sandu:

„Că a fost o autoritate autohtonă, a dovedit-o împrejurarea că însuși administratorul spiritual al Mitropoliei dela Blaj, Episcopul Valeriu Frențiu, și el refugiat din scaunul său dela Oradea, inconjurat de un ales sobor de preoți, a oficiat tristul prohod; că la această jalnică despărțire au asistat toți reprezentanții vieții românești, spirituale și naționale, din Ardeal, fără deosebire a credinței religioase și politice. Au fost clerici ortodocși și uniți, politicieni de toate nuanțele, reprezentanții numeroși al universității clujene, azi la Sibiu și ai vieții industriale și bancare din tot Ardealul.

Și m'a sguduuit până în străfunduri adevărea adevărului viu și veșnic că, peste toate diferențele dogmatice, mai reprezentăm o omogenitate nesdruncinată, în ce privește tradiția, credința din plin trăitoare în popor, manifestările ei și chiar în dangătul de durere al clopotelor. Aceeași slujbă de prohod, aceleași versete ale poeziei religioase aceleași ectenii și catavasii și același text de evanghelie.

Și cât de minunat se îngemăna glasul clopotelor dela biserica unită cu cel al clopotelor dela catedrala ortodoxă, aidoma cum se înșiruiău în cortegiul funerar ortodocșii cu uniții, încât îți sălta inima la izbândirea adevărului că fie în bucurie, fie în durere, acest neam ardelean, ros de toate învrăjbirile și asupririle, formează un singur aluat, coca cea mai aleasă a neamului românesc.

Cu toată dragostea ce-mi înclăștează inima, aștern aceste rânduri pentru ca să se știe de către cei ce trăiesc din tăgăduirea acestor veșnice adevăruri”. („Universul”, 10 XI. 1942).

Moartea prematură a lui Valentin Poruțiu este și ea o jertfă a acestei dureroase perioade de tranziție, al cărei sfârșit nu mai poate întârzia mult.

Olimpiu Boitoș

Redacționale

Cu numărul de față se încheie al doilea an de apariție al revistei noastre, în serie nouă. Cetitorii care doresc să păstreze și să lege în volum revista vor afla la sfârșitul numărului, pe lângă sumarul anului, o foaie de titlu.

Profităm de acest prilej ca să rugăm pe abonații noștri în restanță cu plata abonamentului să binevoiască a-și achita datoria cât mai neîntârziat. Abonamentul unei publicații periodice se plătește anticipat. Noi am trimis totuși revista și aceluia care ne-au anunțat că vor plăti în cursul anului, iar unii dintre aceștia au întârziat până acum cu plata abonamentului. Este ultimul termen și momentul suprem pentru achitarea unei datorii de onoare.

Sumarul anului 1942

Poezii		<u>Pag.</u>			<u>Pag.</u>
<i>Ilie Balea :</i>	Har	270	<i>George Păun :</i>	Cântec în zig-zag	20
<i>Petre Bucşa :</i>	Chemare	349		Cântec pentru altă sărbătoare	263
<i>D. Călugăru :</i>	La Ocoliş în făgădău	121		Colind pentru tristeţea inge- rului	415
<i>Giuseppe Cifarelli :</i>	Călătorie pentru neîntoarcere Divina Comedie (trad. din Dante)	366 173	<i>Petre Pascu :</i>	Heruvimi de seară	262
<i>V. Copilu-Cheatră :</i>	Rugăciune pentru împăcarea mea	201	<i>George Popa :</i>	În târgul trist	262
<i>Dimitrie Danciu :</i>	Când adormise burgul	1		Stih seral	263
	Nedumerire	135		Cu munţii, ţară	41
	Oaspeţi necunoscuţi	134		Alungarea dintre pernele vi- sului	357
	Sub ora târzie	325		Ceas de oprire	356
	Vânt zălud	134		Luceafăr din luceafăr	241
<i>Romeo Dăscălescu :</i>	Cronică nocturnă	181	<i>I. A. Popescu :</i>	Pasăre întoarsă	357
	Divorţ	180		Rana din inimă	356
	Miniaturi (Inger, ingerelule ; Anotimpuri)	443	<i>N. Predescu :</i>	Autobiografie	366
	Remember	180	<i>Marcel Romanescu :</i>	Mărturisire	282
	Rugăciune	181	<i>Ronsarda Castro :</i>	Cronicărească	439
<i>Florin Dumitrana :</i>	Cine suie lângă seară	58	<i>Ion Şiugariu :</i>	Odă Mănăstirii din Bucium	431
	Elegie	212		Stihie	60
	Mamei	58		Santa Lucia (Prefaţă ; Pre- zenţă ; În clarul acela de lună ; Fum)	313
<i>B. Frunte :</i>	Cântec de Ţară	436	<i>Virgil Şotropa :</i>	Reminiscente	409
<i>Gherghinescu Vania :</i>	Camaradului prizonier	81		Stejarul	409
<i>Doina Iacob :</i>	Alb şi negru	211		Ulmii	309
	Răsfăţ	325	<i>Dorin Speranţia :</i>	Crinii (poemă în proză)	329
	Vreau	211	<i>E. Stănescu-Bera :</i>	Sabat (poemă în proză)	14
<i>Alex. S. Jebeianu :</i>	Cădere nouă	220	<i>I. O. Suceveanu :</i>	Cântec pentru masa cea mare	282
<i>Nicolae Lascu :</i>	Piram şi Tisbe (trad. din Ovidiu)	221	<i>Lucian Valea :</i>	Carnet de spital (Salonul ; Cântec ; Sora)	7
<i>Zorica Laşcu :</i>	Invocaţie	320		Răvaş bădişii Octavian	250
	Mirişti	389	<i>Ion I. Vintilă :</i>	Rod plâns	20
<i>D. Loghin :</i>	Reverii	140	<i>Emil Zegreanu :</i>	Dunăre de sânge	102
<i>Aurel Marin :</i>	Note de pe front (Însemnare ; Cântecul comandantului de grupă ; Cântecul Vână- torilor de Munte)	125		Peste nori de scamă	161
<i>Iosif Moruţan :</i>	Mamă	89			
	Pentru tine scriu, Maria	87	Proză		
	Poemul tristeţii	88	<i>Ion Agârbiceanu :</i>	Criza	50
	Psalm	87		Fără foc	255
	Scrisoare	277	<i>Nicolae Albu :</i>	Piciorul	128
<i>Eugenia Mureşan :</i>	Cineva	400	<i>Mihai Cetină :</i>	Chemări	136
	E pentru tine	399	<i>Mircea Drăganu :</i>	Tapiossiului	401
	Într'o zi	399	<i>Sandu Frumuşia . . . :</i>	Singurătate	413
	Pe o carte de rugăciuni	186	<i>S. Manta-Jugureanu :</i>	Stăpâne, stăpâne	321
	Pune arcuş cântării mele	186	<i>Victor Papilian :</i>	Femeia din întuneric	90
<i>Mihai Nanu :</i>	Cântec de toamnă (trad. din P. Verlaine)	49	<i>Octavian Popa :</i>	Un om inutil	363
	Sonet	270	<i>Ioan Râmbu :</i>	Crucea păcătosului Bălc Traian	213
	Stanţe (trad. din Jean Moréas)	49		Un cântec dela Vlădeasa	10
<i>Virgil Nistor :</i>	Dintre streini	254	<i>Ion D. Sârbu :</i>	În stepă	182
<i>Ion Oana :</i>	Prinos autumnal	60	<i>Mihail Spiridonici :</i>	La fântâna lui Ojică	177
<i>G. I. Oltean :</i>	Morţii	415		Am scăpat trenul	444
<i>Traian Opincaru :</i>	Dănuţ (poemă în proză)	329			
<i>Donică Oprea :</i>	Tămăiere	369	Eseuri, studii, articole		
<i>V. Oprescu-Spineni :</i>	Ora H	277	<i>Ion Agârbiceanu :</i>	Oct. C. Tăslăuanu şi „Lucea- fărul”	433

		<u>Pag.</u>
A. P. Bănuț :	„Luceafărul” ... in 1902 :	
	I. Introducere	271
	II. Zămislirea, nașterea, „pater semper incertus”	326, 367
	III. Comitetul de Redacție	447
Lucian Blaga :	Sören și marele său cutremur	2
Mircea Bogdan :	Lirica lui Cincinat Pavelescu	21
Olimpiu Boitoș :	Ion Agârbiceanu (schiță bio- bibliografică)	353
	Rostul nostru	310
I. Dăianu :	Octavian C. Tăslăuanu	437
Al. Dima :	Asupra domeniului și consti- tuirii științifice a esteticei	370
P. Drăghici :	I. Agârbiceanu sexagenar	350
Ion Duma :	Icoane fugare	283
Elena Eftimiu :	Literatura croată	103
	Plimbare prin Slovacia	416
Victor Eftimiu :	Sibiul de odinioară	359
Onisifor Ghibu :	Pe baricadele vieții	278
George Hanganu :	Introducere în gândirea lui P. Claudel	331
Victor Iancu :	Despre natura valorilor estetice	390
Vasile Netea :	I. Chendi și poezia modernistă	286
Ion Oana :	Doi dispăruți : E. Haraucourt și T. Derème	141
Victor Papilian :	Istorie de bal mascat și faptul istoric	122
	Pictorul Catul Bogdan	224
Petre Pascu :	Trei scriitori ardeleni : P. Dan, G. Boldea și I. Moldoveanu	162
Coriolan Petranu :	Crucile de drum din jud. Hu- nedoara	410
Licu Pop :	Clasicismul lui T. Maiorescu	15
Grigore Popa :	Drumul „Lucea fărului” — drumul biruinței	242
I. A. Popescu :	Din aspectele folklorului ar- delean	61
D. Popovici :	Mesianismul poetic în opera lui O. Goga	264
Petre Porușiu :	Oct. C. Tăslăuanu economist	440
Marcel Romanescu :	Poezia sincerității	315
D. D. Roșca :	Fond și formă în filosofie	82
E. Speranția :	Reflexiuni gnoseologice	202
D. Stăniloae :	Legea neamului	42
Oct. C. Tăslăuanu :	Ce a urmărit „Luceafărul”	251

Texte, scrisori și amintiri

A. P. Bănuț :	Teatrul românesc în Ardealul de odinioară	187, 225
Olimpiu Boitoș :	Din laboratorul literar al lui O. Goga	291
Șt. Manciulea :	Correspondența lui I. Maio- rescu cu T. Cipariu	419, 452
	Din legăturile lui Al. Papiu- llarian cu Blajul	24, 63
	I. Maiorescu și raporturile lui cu T. Cipariu	376
I. Mateiu :	Un episod necunoscut din viața „Astrei”	334
H. Petra-Petrescu :	Câțiva poeți germani, cântă- reți ai muncii	106, 144

Gând și faptă

Olimpiu Boitoș :	Educație și artă	146
Vasile Gionea :	Pentru dreptatea noastră	191
Luceafărul :	Fondurile grănicerești nășău- dene de azi	337
	La moartea lui Oct. C. Tă- slăuanu	422
Gr. T. Marcu :	Slovă românească de peste hotare	30
Ioan Opreș :	Ethos și ethnos	229
Victor Papilian :	Sensul mesianic al activității scriitorului Agârbiceanu	421

		<u>Pag.</u>
Victor Papilian :	Sensul politic al „Luceafă- rului”	298
	Oct. Tăslăuanu și drama tă- cerii	457
Grigore Popa :	Cei douăzeci de ani ai „Gân- dirii”	66
	Dela Simion Ștefan al Bălgra- dului la Nicolae Colan al Clujului	379
	Transilvanism și Panromânism	109

Cronici

Nicolae Albu :	L. Bologa, G. Kerschesteiner și actualitatea ideilor sale pedagogice	34
Gh. Atanasiu :	Institutul Social Banat-Crișana	384
Victor Baciu :	Spectacole muzicale festive la Sibiu	304
Nicolae Balca :	N. Bagdasar, Teoria cuno- știnței	196
Mircea Bogdan :	Poezia lui Leonida Luca	463
	Poezia lui Lucian Valea	345
	Sonetul lui Aurel Marin	193
Olimpiu Boitoș :	Correspondența lui I. L. Ca- rașiale	424
	M. Bogdan, Andrei Mureșanu Scrieri alese din D. Bolinti- neanu	426
	Ce școală ne trebuie	343
Mihai A. Botez :	Imagina în poezia lui E. Ze- greanu	233
Ion Corbu :	Em. Ciomac, Vieața și opera lui Richard Wagner	114
I. Covrig Nonea :	Individ și destin de veac	33
Damian Silvestru :	E. Lovinescu, Aqaaforte	32
R. Dăscălescu :	Dem. Gh. Nolla, Iți scriu de undeva din tinerețe	194
Al. Dima :	Cu privire la natura valo- rilor estetice	460
Ioan Domșa :	O istorie a literaturii române în italienește	426
P. Drăghici :	Dorel Drăgulescu, Ursită	111
	E. Dobrotă, Soarele din Piatra Albă	74
	Gh. Atanasiu, Moara Roșie I. Agârbiceanu, Domnișoara Ana	151
	Oct. C. Tăslăuanu, Informații literare și culturale	300
	T. Arghezi, Lina	338
B. Frunte :	O. Sargețiu, Cântece în singu- rătate	383
Gherghinescu V. :	Octavian Goga veghiază	302
Vasile Gionea :	Alain Fournier în românește Aurel Tudor, Toamnă bu- covineană	462
	Gh. Sfârlea, Țara de peste pădure	232
	G. Vaida, Mătrăgună	342
	I. C. Severeanu, Flori caligra- fice	343
	Ion Șugariu, Paradisul pere- grinar	232
	„Luceafărul” de ieri și de azi M. Pinteș, Rugăciuni pentru râni de aur	231
	Pe marginea unei Istorii a li- teraturii	302
	Ronsarda Castro, Opal	68
	Șt. Opreșcu, Poeme la picioa- rele timpului	37
	Șt. Popescu, Excursie în munți	342
	Șt. Popescu, Lerol-Ler	36
Victor Iancu :	În jurul unei discuții axiolo- gice	35
C. I. Murgescu :	Două scriitoare : H. Y. Stahl și Madelaine Andronescu	381
		148

		<u>Pag.</u>
<i>Mihai Nanu :</i>	Poezia bănăţeană contemporană	423
	Revista „Studii Literare”	153
<i>Coriolan Petranu :</i>	Monumentele politice maghiare din Transilvania	237
	Tabla comemorativă a Contelui Széchenyi	303
<i>Licu Pop :</i>	L. Blaga, Religie şi Spirit	235
<i>Ioan Râmbu :</i>	Romeo Dăscălescu, Versuri	76
<i>D. Sperantia :</i>	„Recital de pian” de S. Tzigara-Samurcaş	155
<i>I. V. Spiridon :</i>	Versuri din Transilvania Nordică	112

		<u>Pag.</u>
<i>Licu Pop :</i>	Teodor Murăşanu, Tolba cu notiţe	465
<i>V. Papilian :</i>	Analele Academiei Comerciale din Cluj-Braşov	386
	Grigore Popa, Invitaţii	78
	S. Frumuşianu, Şoapte	38
<i>A. C. Rotaru :</i>	O grandioasă comemorare	348
<i>M Spiridonică :</i>	C. V. Gheorghiu, Ard malurile Nistrului	239
	D Almaş, Meşterul Manole	117
	Enciclopedia „Cugetarea”	79
	R. Tudoran, Un port la Răsărit	348

Insemnări şi recenzii

<i>Nicolae Albu :</i>	I. Miclea, Tangente româneşti la Filosofia creştină	118
<i>O. Boitoş :</i>	A. Marin, Comentarii critice	466
	A. Radu, Din Ţara lui Dragoş	39
	„Bat tunurile şi bate inima”	305
	Buletine istorice	79
	Editura „Dacia Traiană” din Sibiu	306
	Expoziţia de pictură dela Cluj	117
	Expoziţia dela Timişoara	39
	Horia Teculescu	347
	In prag de an nou	38
	Lamoaarta lui Valentin Poruţiu	467
	M. Romanescu, Efigii latine	198
	Noii academicieni	305
	Poetul Aurel Marin	158
	Promovarea istoriei Transilvaniei	466
	Publicaţii universitare	79
	Romul Ladea	118
	Statornicia unitate românească	118
	„Ulmii”	347
<i>V. Copilu-Cheatră :</i>	Un scriitor militar	307
<i>Lucia Cosma :</i>	Concertul Remy Principe	429
<i>R. Dăscălescu :</i>	Fl. Mureşanu, Biserica din deal	428
	I. Moruţan, Vâslind pe apele destinului	428
<i>Al. Dima :</i>	Contribuţiunile d-lui Olimpiu Boitoş	38
<i>I. Fruma :</i>	V. Preda, Experienţa antropologică şi determinismul manifestărilor umane	347
<i>S. Gavrilescu :</i>	Alain Fournier, Cărarea pierdută	198
<i>Vasile Gionea :</i>	N. Coban, Cântec de acasă	78
<i>Ion Guţia :</i>	Italianitatea în Sud - Estul Europei	465
<i>Nicolae Lascu :</i>	P. Stati, Interpretări din lirica latină	306
<i>Luceafărul :</i>	A. P. Bănuţ	200
	Ecou bucovinean	386
	O aniversare	240
	O rectificare	308
	Preotul cărturar Gheorghe Dobo	464
	Vanitate şi lăcomie	429
<i>Traian Marcu :</i>	I. Neamţzu, Originea sociologică a artei	157
	Licu Pop, Ideile estetice ale lui T. Maiorescu	157
	P. Comarnescu, Virtuţile sufletului basarabean	40
<i>C. Munteanu :</i>	Ion Vlasiu	158
<i>Licu Pop :</i>	I Petrovici, Titu Maiorescu	199
	Paul Constant, Râia	386

Revista revistelor

<i>O. Boitoş :</i>	Ardealul (an. II, nr. 1)	120
	Carpaţii (an. X, nr. 9)	387
	Ţeata Moldovei (an III, nr. 4)	200
	Meşterul Manole (anul IV, nr. 1-4)	240
	Ramuri (an XXXVII, nr. 3)	200
	Id. (an. XXXVII, nr. 8)	430
	Revista Bucovinei	119
	Revista Economică (an. XLIV, nr. 21)	240
	Revista Fundaţiilor Regale (an. VIII, nr. 12)	80
	Id. (an. IX, nr. 5)	308
	Ştiu (an. V, nr. 2-3)	80
	Transilvania (anul LXXIII, nr. 7-8)	429
	Vieaţa Basarabiei (an. XI, nr. 7)	387
	Vremea	308
	Id. (an. XIV, nr. 666)	388
<i>I. V. Spiridon :</i>	Cuget Moldovenesc (an. X, nr. 6-7)	40
	Id. (an. XI, nr. 1-3)	159
	Pagini Literare (anul VIII, nr. 9-12)	159
	Revista Fundaţiilor Regale (an. VIII, nr. 10)	40
	Id. (an. IX, nr. 3)	159
Redacţionale :	120, 308, 388, 430, 467	

Ilustraţii

a) Reproduseri plastice

<i>Catul Bogdan :</i>	Nud	328-329
	Peisaj marin	224-225
	Portret	224-225
<i>Nicolae Brana :</i>	Evocare	20-21
<i>Virgil Fulcea :</i>	Văduvă	176-177
<i>Romul Ladea :</i>	Iovan Iorgovan	88-89
	Mama	88-89
<i>C. Munteanu :</i>	Coperta şi desene în interior	—
<i>Ion Vlasiu :</i>	Moşu	140-141
	Cruci de drum din Alun şi Băgara	412-413

b) Fotografii

<i>I. Agârbiceanu în 1900 şi în 1933</i>	351
<i>A. P. Bănuţ în 1902</i>	271
<i>Alexandru Ciura</i>	298
<i>Octavian Goga</i>	264
<i>Oct. C. Tăslăuanu în 1902</i>	251
<i>O copertă a „Luceafărului” din 1909</i>	249
<i>Un manuscris al lui O. Goga</i>	293

Bibliografie

- Onisifor Ghibu**, *I. Fr. Herbart*. Ce ne spune el, la aniversarea de o sută de ani dela moarte. Sibiu, 1942. „Dacia Traiană”.
- Deteste** (Dumitru Stănescu), *De pe zonă*. Versuri ostășești. București, Tip. „Fântâna Darurilor”.
- Tudor Vianu**, *Introducere în Teoria valorilor*. Cugetarea, Georgescu Delafraș. București, 1942.
- Lucian Emandi**, *Pescarii de năluci*. Versuri. Diecezana, Arad. 1942.
- F. Păcurariu**, *Psalmii neliniștii*. Poeme. Editura gazetei „Săptămâna”. Tip. „Minerva”, Bistrița 1942.
-
- România Tânără**. Brașov. Anul I, Nr. 4—6 (August—Octombrie 1942).
- Vremea**. București. Anul XIV, Nr. 672—676 (Noembrie 1942).
- Revista Bucovinei**. Cernăuți. Anul I, Nr. 10 (Octombrie 1942).
- Țara Visurilor Noastre**. Timișoara. Anul VI (Octombrie 1942).
- Școala Românească**. București. Nr. 4—6 (Iulie—Septembrie 1942).
- Revista Fundațiilor Regale**. București. Anul IX, Nr. 11 (Noemv. 1942).
- Viața Ilustrată**. Cluj. Anul IX, Nr. 9 (Noembrie 1942).
- Cetatea Moldovei**. Iași. Anul III, Nr. 11 (Noembrie 1942).
- Societatea de Măine**. București. Anul XIX, Nr. 9—10 (Sept.—Oct. 1942).
- Claviaturi**. Brașov. Anul II, Nr. 2 (1942).
- Carpații**. Sibiu. Anul X, Nr. 11 (Noembrie 1942).
- Contrapunct**. Timișoara. Anul 2, Nr. 4 (Noembrie 1942).
- Curier Iașan**. Iași. Anul II, Nr. 13 (15 Noembrie 1942).
- Luminătorii**. Iași. Anul VI, Nr. 7—10 (Iulie—Octombrie 1942).

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ ȘI CULTURĂ GENERALĂ

ANUL II, Nr. 12.

Decembrie 1942.

SUMARUL

Marcel Romanescu: Odă Mănăstirii din Bucium (versuri) . . .	Pag. 431
Ion Agârbiceanu: Octavian C. Tăslăuanu și „Luceafărul” . . .	” 433
B. Frunte: Cântec de Țară (versuri)	” 436
Ilie Dăianu: Octavian C. Tăslăuanu	” 437
Nicolae Predescu: Cronicărească (versuri)	” 439
Petre Poruțiu: Octavian C. Tăslăuanu economist	” 440
Romeo Dăscălescu: Miniaturi (versuri)	” 443
Mihail Spiridonică: Am scăpat trenul (schiță)	” 444
A. P. Bănuț: „Luceafărul”... în 1902 (III. Comitetul de Redacție) . . .	” 447

TEXTE, SCRISORI ȘI AMINTIRI

Șt. Manciulea: Corespondența lui I. Maiorescu cu T. Cipariu (urmare și sfârșit)	” 452
--	-------

GÂND ȘI FAPTĂ

Victor Papilian: Octavian Tăslăuanu și drama tăcerii	” 457
--	-------

CRONICI

P. Drăghici: Gh. Atanasiu, Moara roșie	” 458
Al. Dima: Cu privire la natura valorilor estetice	” 460
Vasile Gionea: Alain Fournier în românește	” 462
Mircea Bogdan: Poezia lui Leonida Luca	” 463

INSEMĂRI ȘI RECENZII

Preotul cărturar Gheorghe Dobo (L.). — Teodor Murășanu: Tolba cu notițe (Licu Pop). — Italianitatea în sud-estul Europei (Ion Guția). — Aurel Marin: Comentarii critice; Promovarea istoriei Transilvaniei; La moartea lui Valentin Poruțiu (Olimpiu Boitoș). — Redacționale.
--

SUMARUL ANULUI 1942

EXEMPLARUL LEI 40.—